

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF TER HOOGTE VAN DE WILGENDIJK 5-7 TE DIKSMUIDE (WEST- VLAANDEREN)

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 493

Rapport opgemaakt door: Tine Van denhaute

Derbystraat 55,
9051 Gent

maart 2018

Dossiernr. 22201.R.01

Projectcode OE: 2018A256

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van de Wilgendijk 5-7 te Diksmuide (West-Vlaanderen)

Auteur

Tine Van denhaute

Projectnummer

- 22201 (intern)
- 2018A256 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Gent, maart 2018

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 493

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Template

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	09/03/2018	Interne draft
v1	12/03/2018	Externe draft / definitieve versie
v2	14/03/2018	Definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Jan Coenaerts
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Anouk Van der Kelen
Director	Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1	Verslag van Resultaten	7
1	Inleiding (beschrijvend gedeelte)	7
1.1	Thesaurus	7
1.2	Administratieve gegevens	7
1.3	Doel van het onderzoek	8
1.4	Aanleiding van het onderzoek	8
1.5	Afbakening onderzoeksgebied	8
1.6	Onderzoeksstrategie	11
2	Aard van de bedreiging	11
2.1	Huidige situatie	11
2.2	Toekomstige situatie	12
3	Assessmentrapport: Landschappelijke analyse	16
3.1	Topografische situering	16
3.2	Bodemkundige situering	20
4	Assessmentrapport: archeologische voorkennis	24
4.1	Historisch kader	25
4.2	Inventarissen onroerend erfgoed	31
4.3	Cartografische Bronnen	37
4.4	Recente landschapsveranderingen	43
4.5	Archeologisch onderzoek in de directe omgeving	45
5	Besluit (Verslag van resultaten)	46
5.1	Interpretatie en datering	46
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	47
5.3	Samenvatting	48
6	Kwaliteitscontrole en ondertekening	50
7	Bibliografie	51
7.1	Literaire bronnen	51

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Ligging studiegebied. Orthofotomozaïek (middenschalige winteropnamen, kleur, meest recent) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017).....	9
Figuur 2: Ligging studiegebied. GRB met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)	9
.....	10
Figuur 3: Kadasterplan met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: CadGIS 2017).....	10
Figuur 4: Huidige situatie - Orthofotomozaïek (middenschalige winteropnamen, kleur, meest recent) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017).....	11
Figuur 6: Bedreigde zone (blauw) en niet-bedreigde zone (paars) (Geopunt 2018)	13
Figuur 7: Detaildoorsnede van de geplande elektriciteitscabine (Opdrachtgever 2018).....	14
Figuur 9: Topografische kaart met aanduiding van het studiegebied (Rood) (Bron: Geopunt 2017)	16
Figuur 10: Topografische kaart met aanduiding van het studiegebied (Rood) (NGI)	17
Figuur 11: DTM met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)	17
Figuur 12: Hoogteprofiel noord-zuid (Geopunt 2017)	18
Figuur 13: Hoogteprofiel west-oost (Geopunt 2017).....	18
Figuur 14: Luchtfoto (middenschalige winteropnamen, kleur, meest recent) met hoogteprofiel van het studiegebied volgens een noord-zuid-as (groen) (bron: Geopunt 2017)	19
Figuur 15: Hillshade (afgeleid van DTM 1m) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)	19
Figuur 16: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)	20
Figuur 17: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (bron: Geopunt 2017)	21
Figuur 18: Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:200000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017).....	21
Figuur 19: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:50000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)	22
Figuur 20: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)	23
Figuur 21: Tabel met geraadpleegde bronnen	24
Figuur 22: Afbakening historisch stadskern van Diksmuide (archeologische zone)	25
Figuur 23: De stadsontwikkeling van Diksmuide. In het rood is het studiegebied aangeduid. ...	27
Figuur 24: De Handzame Vaart tijdens WOI.	28
Figuur 25: De verwoesting van Diksmuide. In het rood is de Wilgendijk aangeduid, in het groen de Stovestraat. In het blauw is een gedeelte van het studiegebied aangeduid, het andere deel bevindt zich buiten het bereik van de luchtfoto.....	29
Figuur 26: Overzicht van de WOI-relicten in de regio.....	30
Figuur 27: Inventaris Onroerend Erfgoed met verschillende erfgoedwaarden (Geopunt 2017)	31
Figuur 28: Overzicht van het bouwkundig erfgoed in de regio (< 100m)	32
Figuur 29: Overzicht van de beschermde monumenten binnen een straal van 80m	32
Figuur 30: Alle CAI-meldingen binnen een straal van 200m.....	33
Figuur 31: Deventerkaart met aanduiding van het studiegebied in het rood (Flandrica)	37
Figuur 32: Sanderuskaart met aanduiding van het studiegebied in het rood (Flandrica).	38
Figuur 33: Overzichtskaart - Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)	39

Figuur 34: Masse-kaart met aanduiding van het studiegebied in het rood (Geopunt 2017)	40
Figuur 35: Overzichtskaart - Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)	41
Figuur 36: Overzichtskaart - Vandermaelen kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)	42
Figuur 37: Orthofoto (1971-panchromatisch) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)	43
Figuur 38: Orthofoto (1979-1990) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)	44
Figuur 39: Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)	44
Figuur 40: Toekomstige situatie (gebaseerd op plannen opdrachtgever) (Geopunt 2018)	47
Figuur 41: De bedreigde en niet-bedreigde zone binnen het studiegebied (Geopunt 2018)	49

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING (BESCHRIJVEND GEDEELTE)

1.1 THESAURUS

Bureauonderzoek, stadscontext, Wilgendijk, Diksmuide, vroege middeleeuwen, late middeleeuwen, WOI

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2018A256
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO nv
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- straat + nr.:	Wilgendijk 5-7
- postcode :	8600
- fusiegemeente :	Diksmuide
- land :	België
Lambertcoördinaten X,Y (EPSG:31370)	N: 44424,0263/192693,7067 Z: 44436,3482/192665,6873 W: 4416,2475/19271,4817 O: 44443,7113/192679,7367
Kadaster	
- Gemeente :	Diksmuide
- Afdeling :	1
- Sectie :	A
- Percelen :	429h, 427f
Onderzoekstermijn	maart 2018
Thesauri	Bureauonderzoek, stadscontext, Diksmuide, Wilgendijk, vroege middeleeuwen, late middeleeuwen, WOI

1.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van de archeologienota is nagaan in hoeverre het archeologisch archief dat potentieel aanwezig is op een terrein is bedreigd door een nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek heeft drie objectieven. Ten eerste wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van de site. Daarnaast wordt nagegaan welke bewaring we kunnen verwachten van deze archeologische resten. Ten derde wordt nagegaan wat de impact van de geplande ingreep in de bodem zal zijn op deze resten.

De gegevens voor deze analyse worden gehaald uit bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten in combinatie met de plannen geleverd door de opdrachtgever. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een advies worden geformuleerd voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek; in situ bewaring of vrijgave van het terrein.

1.4 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de geplande bouw van en appartementsgebouw aan de Wilgendijk ter hoogte van de huisnummers 5-7.

Doordat de oppervlakte van de percelen waarop deze ingreep betrekking heeft de 300m² (ca. 455m²) overschrijdt en de ingreep in de bodem de 100m² (ca. 385m²) overschrijdt binnen een archeologische zone, moet er in het kader van het Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Hierbij wordt bijgevolg een archeologienota opgemaakt op basis van bureauonderzoek.

1.5 AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

Het studiegebied is gelegen in het noorden van Diksmuide aan de Wilgendijk. Verder situeert het projectgebied zich ten zuiden van de Handzame Vaart, een aftakking van de rivier de IJzer. De grenzen van het studiegebied stemmen overeen met de perceelgrenzen (A429h, A427f).

1.6 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een analyse van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het studiegebied in een breder landschappelijk kader (hfst.3). Hiervoor werden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een analyse van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geven inzicht in het archeologisch potentieel van het studiegebied (hfst.4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Het archeologisch verwachtingsprofiel wordt vervolgens geconfronteerd met de aard van de geplande werken teneinde de impact van deze werken te bepalen en een advies te formuleren.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het studiegebied is gelegen ter hoogte van de Wilgendijk waar zich, van west naar oost, een garagebox, een elektriciteitscabine en een dubbel woonhuis (5-7) bevinden. Ten noorden van het dubbele woonhuis bevindt zich een achterbouw, ten noorden van de garagebox en elektriciteitscabine een tuingedeelte.

Figuur 4: Huidige situatie - Orthofotomozaïek (middenschalige winteropnamen, kleur, meest recent) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

De geplande werken voorzien in de nieuwbouw van een appartementsblok na de sloop van de huidige bebouwing. Het bestaande pand wordt afgebroken zodat een nieuw appartementsgebouw kan gebouwd worden. De hoogspanningscabine, die eigendom is van Infrax, zal enkele meters naar het westen verplaatst worden. Deze komt net ten westen van de geplande berguimtes.

Het nieuwe pand bestaat uit drie bouwlagen waarvan de bovenste laag iets meer achteruit ligt, zodat die binnen het gabarit valt van een fictief hellend dak. Op de gelijkvloerse verdieping wordt in het westen een overdekte parking met zeven staanplaatsen en vijf berguimtes voorzien. Deze loopt door achter het gebouw tot aan de perceelgrenzen. Aan de oostelijke zijde komt het gelijkvloerse appartement met een private tuin.

Op figuur 5 is de indeling van de gelijkvloerse verdieping visueel weergegeven.

Zone 1= parkeerzone

Zone 2= de toekomstige elektriciteitscabine

Zone 3= het gelijkvloerse appartement

Zone 4= tuingedeelte

Zone 5= berguimtes

Zone 6= carport

Figuur 5: Toekomstige situatie (Geopunt 2017)

De parkeerzone (zone 1) zal aangelegd worden met een asfaltlaag die tot -0,50m-mv diep zal reiken. Lokaal zal de verstoring in deze zone tot maximaal -5,40m-mv diep gaan, gezien hier een gedeelte van de riolering zal worden aangelegd. De toekomstige elektriciteitscabine (zone 2) zal tot -1,35m-mv

gefundeerd worden. Het appartementsgebouw (zone 3) zal gefundeerd worden op een vloerplaat die tot -0,40m-mv gaat en paalfunderingen die tot een diepte van -5m-mv reiken. In totaal zal de verstoring voor deze zone dus -5,40m-mv diep gaan. Zone 4 is de tuinzone, hier zal geen verstoring plaatsvinden. Zone 5 is de zone van de berguimtes, deze zullen net zoals het appartementsgebouw tot -5,40m-mv diep gefundeerd worden. De carport (zone 6) zal met 4 palen op de hoeken ondersteund worden. Deze lokale verstoring zal maximaal -0.5m-mv diep gaan.

Op basis van het afgeronde stratenplan zou een gedeelte van een vroegmiddeleeuwse vluchtburch zich kunnen situeren ter hoogte van de Wilgendijk. Bij eerder archeologisch onderzoek in de directe omgeving (tussen de Generaal Baron Jacquesstraat en de Reuzemolenstraat), werd (vermoedelijk) een gracht deel uitmakend van een dergelijke vroegmiddeleeuwse vluchtburch aangetroffen op 4,72m TAW (ongeveer drie meter onder het maaiveld).¹ Bijgevolg zullen de geplande funderingswerken een impact hebben op de archeologische lagen.

Op onderstaande kaart (figuur 6) worden de bedreigde en niet-bedreigde zones visueel weergegeven.

Figuur 6: Bedreigde zone (blauw) en niet-bedreigde zone (paars) (Geopunt 2018)

¹ Pye et al. 2011

Figuur 8: De bouwplannen van de opdrachtgever (Opdrachtgever 2017)

3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

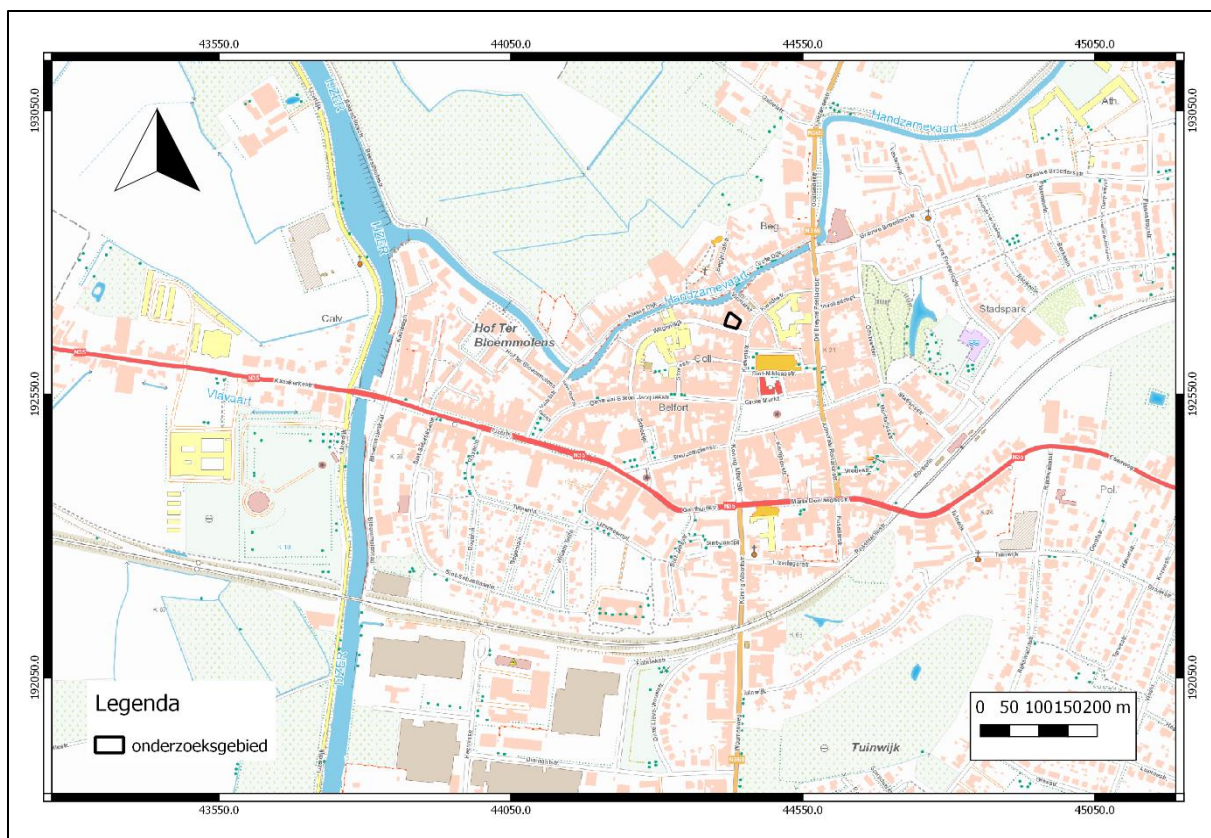
3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

Het studiegebied is gelegen in het noordoosten van Diksmuide en ten zuiden van de Handzame Vaart, een zijriviertje van de IJzer. Het studiegebied bevindt zich binnen de vastgestelde archeologische zone. De Wilgendijk is een straat met een gebogen tracé die de Generaal Baron Jacquesstraat verbindt met de Kiekenstraat. Ten zuidoosten van het projectgebied bevindt zich de Sint-Niklaaskerk. Ten noordoosten bevindt zich eveneens een kerkelijk gebouw, het gaat om het bijhuis van de Zwarte zusters van Bethel. Die vestigden zich daar in 1479 vestigden op verzoek van de stedelijke overheid om er de pestlijders te verzorgen. Op minder dan 200m ten noorden van het onderzoeksgebied bevindt zich reeds het buitengebied van Diksmuide. Toch bevindt het studiegebied zich telkens binnen de opeenvolgende stadsomwallingen.

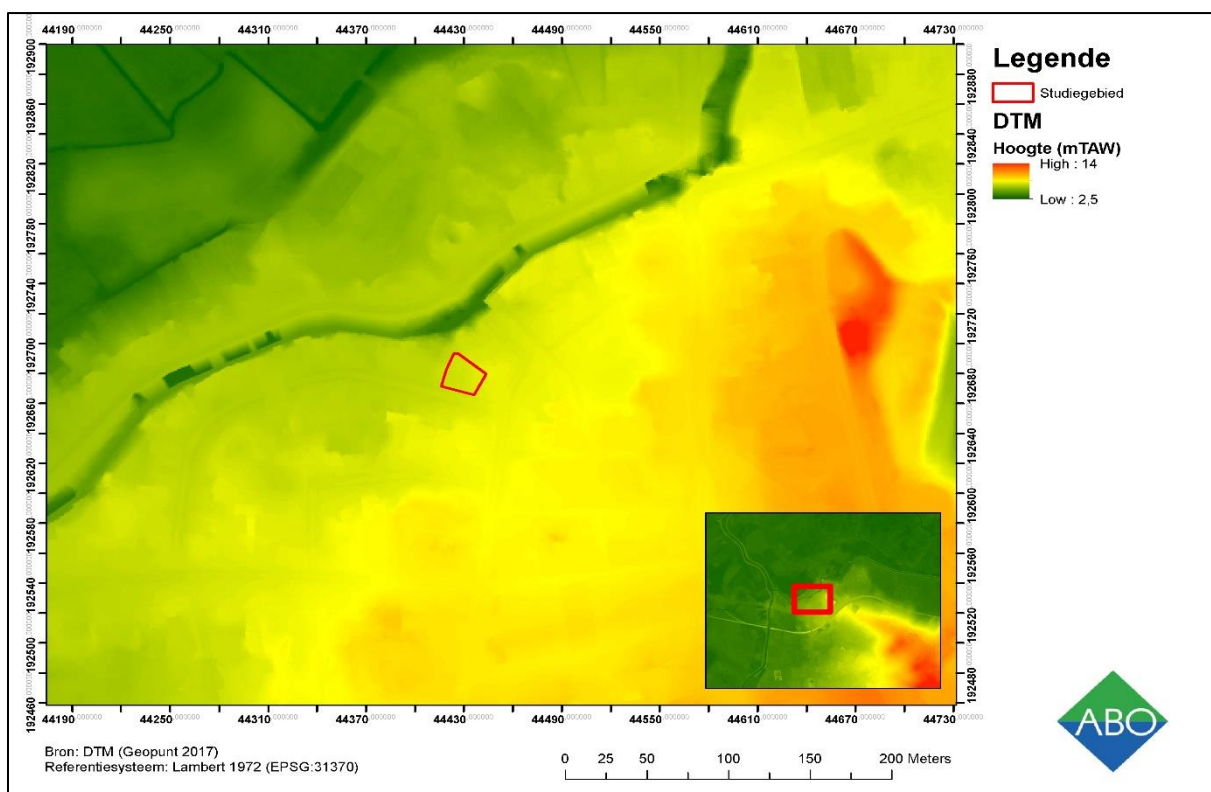

Figuur 9: Topografische kaart met aanduiding van het studiegebied (Rood) (Bron: Geopunt 2017)

Figuur 10: Topografische kaart met aanduiding van het studiegebied (Rood) (NGI)

3.1.2 HOOGTEVERLOOP

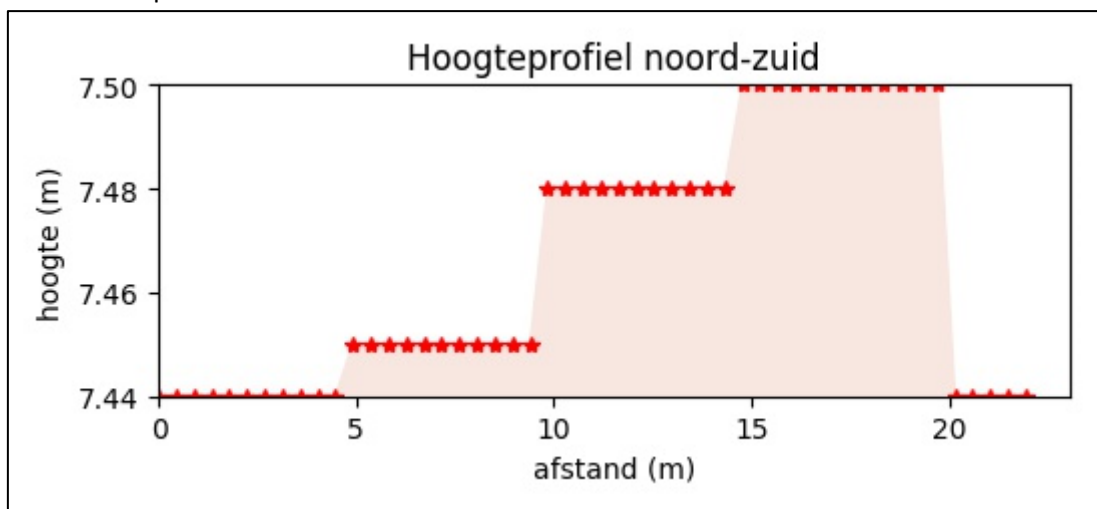

Figuur 11: DTM met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)

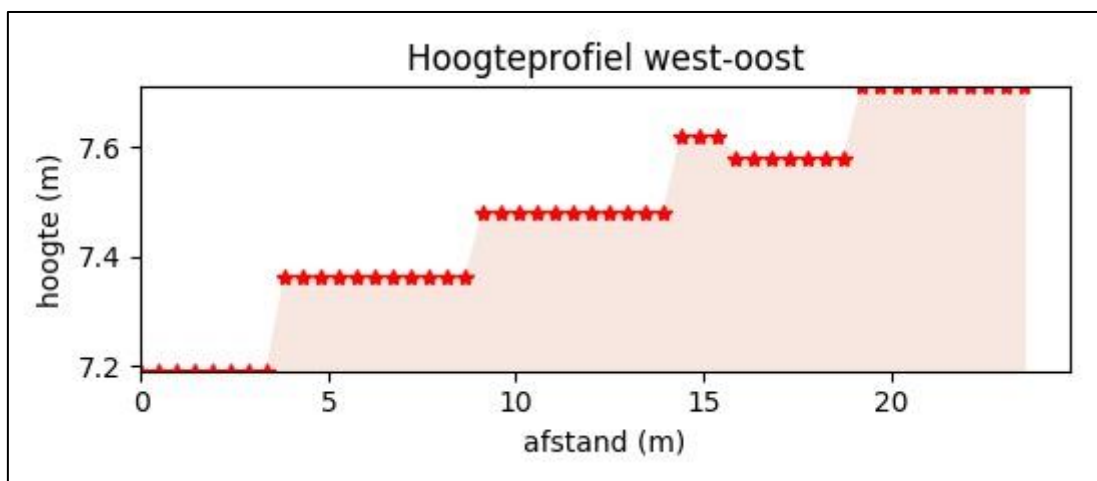
Op basis van het digitale hoogtemodel (figuur 11) is het studiegebied gelegen in de kleine vallei rondom de Handzame Vaart. De TAW-waarden hiervoor schommelen tussen +5m in het noorden tot +8m in het zuiden. Lokaal komt een TAW-waarde van +10,8m voor. Het studiegebied zelf bevindt zich in het noordelijke deel op een hoogte van +7,7mTAW en in het zuiden op +7,4mTAW. Het landschap in de regio is het resultaat van enerzijds opge vulde getijdengeulen en differentiële compactie van de verschillende sedimenten en anderzijds de paleovallei van de IJzer, die een uitloper van de Vlaamse vallei is.²

Op de genomen hoogteprofielen (figuren 12 en 13) zijn binnen het studiegebied geen grote hoogteverschillen aangetroffen. Op het hoogteprofiel noord-zuid bedraagt het verschil tussen het hoogste en laagste punt slecht 6cm. Bij het hoogteprofiel west-oost is een iets groter verschil waarneembaar, hier zit 60cm tussen het hoogste en laagste punt. We zien dat het terrein van west naar oost gradueel stijgt.

Op de Hillshade-kaart (figuur 15) valt de ligging van de Handzame Vaart op en een geleidelijke stijging van het landschap naar het zuidoosten toe.

Figuur 12: Hoogteprofiel noord-zuid (Geopunt 2017)

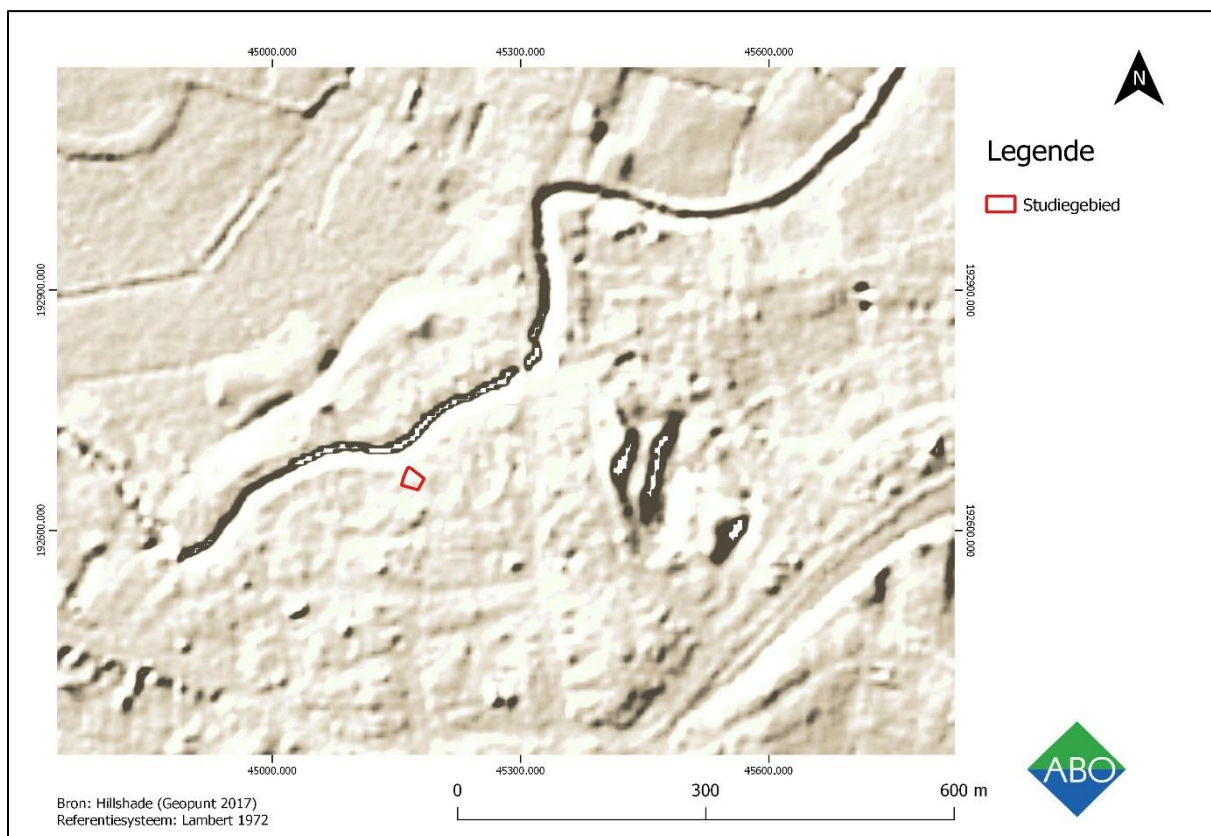

Figuur 13: Hoogteprofiel west-oost (Geopunt 2017)

² Bogemans, Baeteman; 2006

Figuur 14: Luchtfoto (middenschalige winteropnamen, kleur, meest recent) met hoogteprofiel van het studiegebied volgens een noord-zuid-as (groen) (bron: Geopunt 2017)

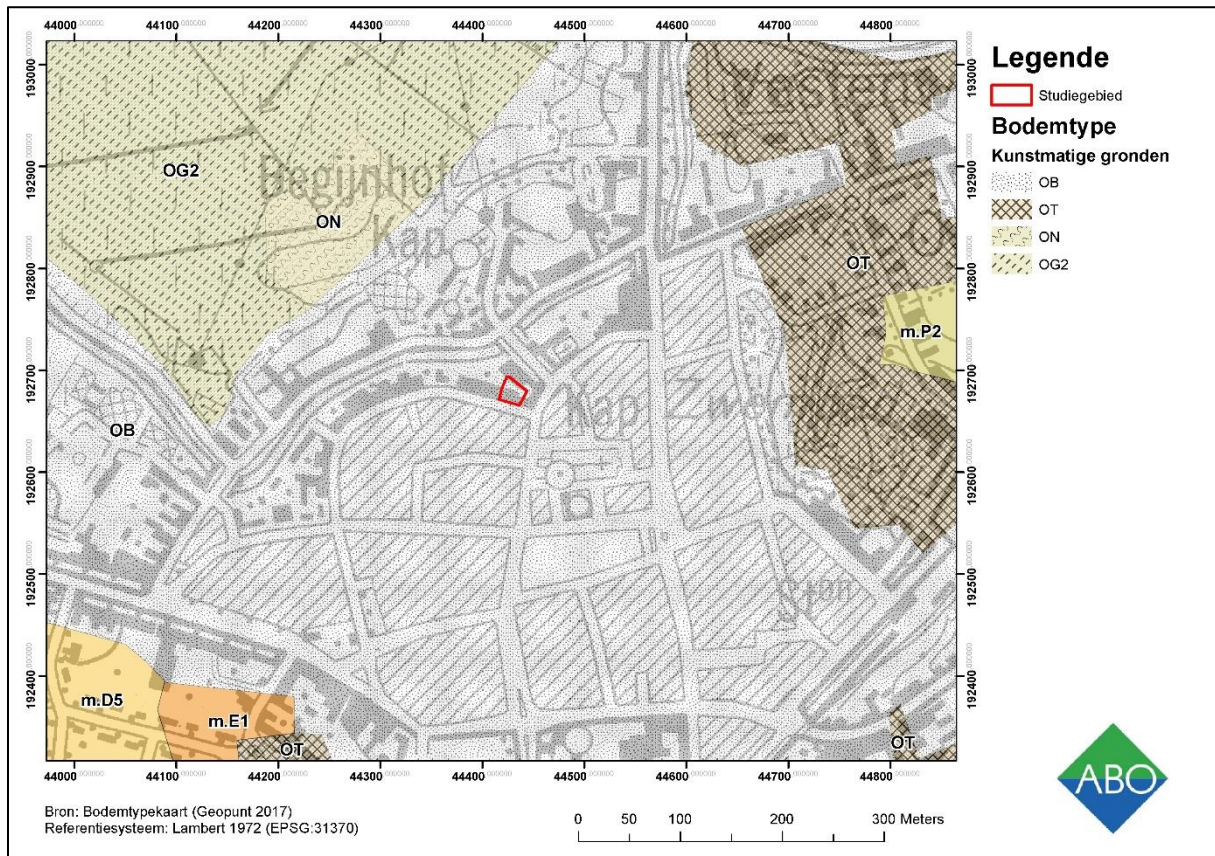

Figuur 15: Hillshade (afgeleid van DTM 1m) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

3.2.1 BODEMKAARTEN

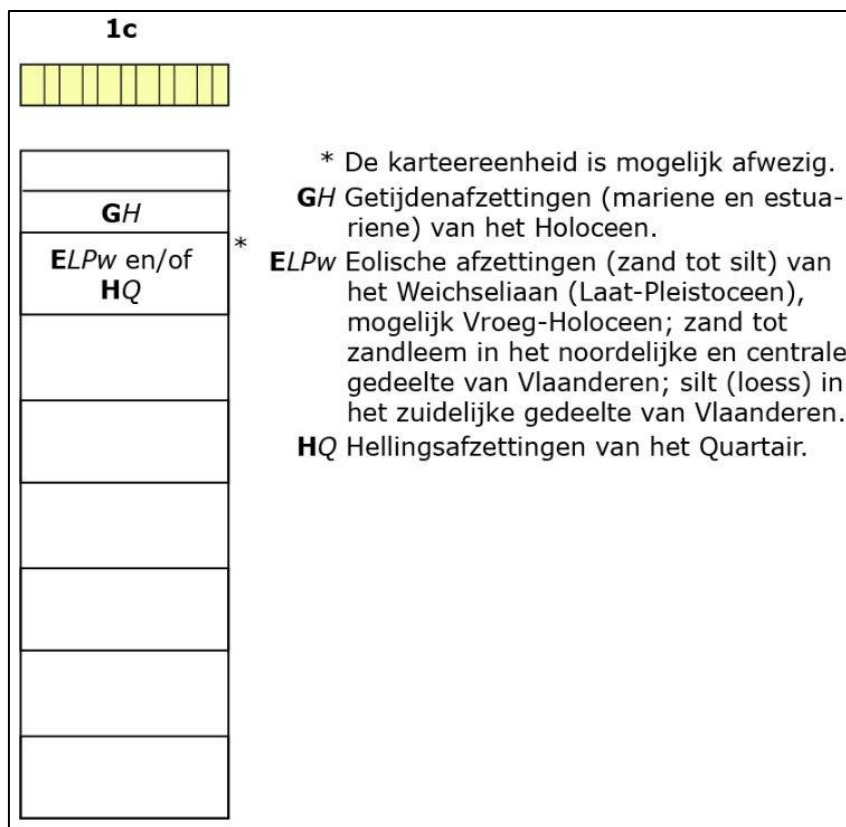
Het studiegebied is gelegen in een bebouwde zone (**OB**) waarbij het bodemarchief door menselijke ingrepen reeds aangetast is. Dit betekent echter niet dat er geen onderliggende intacte archeologische lagen aanwezig kunnen zijn. Op grotere schaal bevindt Diksmuide zich binnen de zandleem- en leemstreek met de kustpolders ten noorden en het kustbekken met de IJzer in het westen.

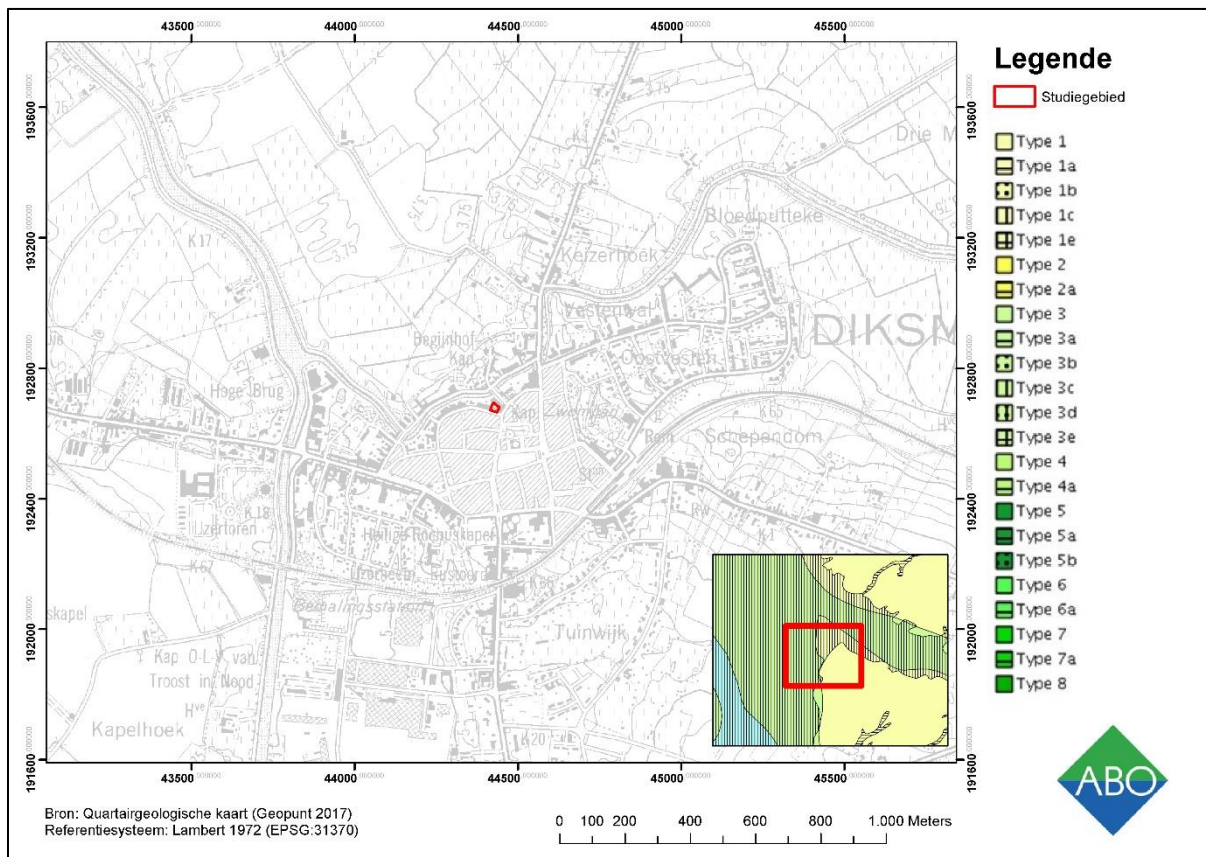
Figuur 16: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2018)

3.2.2 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

Het studiegebied is gelegen in een regio gedomineerd door getijdenwerking. Het onderzoeksgebied is gelegen binnen type 1c (geel gearceerd), waarbij getijdenafzettingen uit het Holocene zich bovenop hellingsafzettingen uit het Quartair en/of eolische afzettingen uit het laat-Pleistoceen bevinden. In het westen situeert zich type 3c (groen gearceerd), waarbij we een gelijkaardige sequentie aantreffen met dat verschil dat aan de basis fluviatiele afzettingen uit het laat-Pleistoceen voorkomen. Ten oosten en zuidoosten van het onderzoeksgebied vervolgens treffen we type 1 (geel), waarbij uitsluitend hellingsafzettingen uit het quartair en/of eolische afzettingen uit het laat-Pleistoceen het Tertiair bedekken.

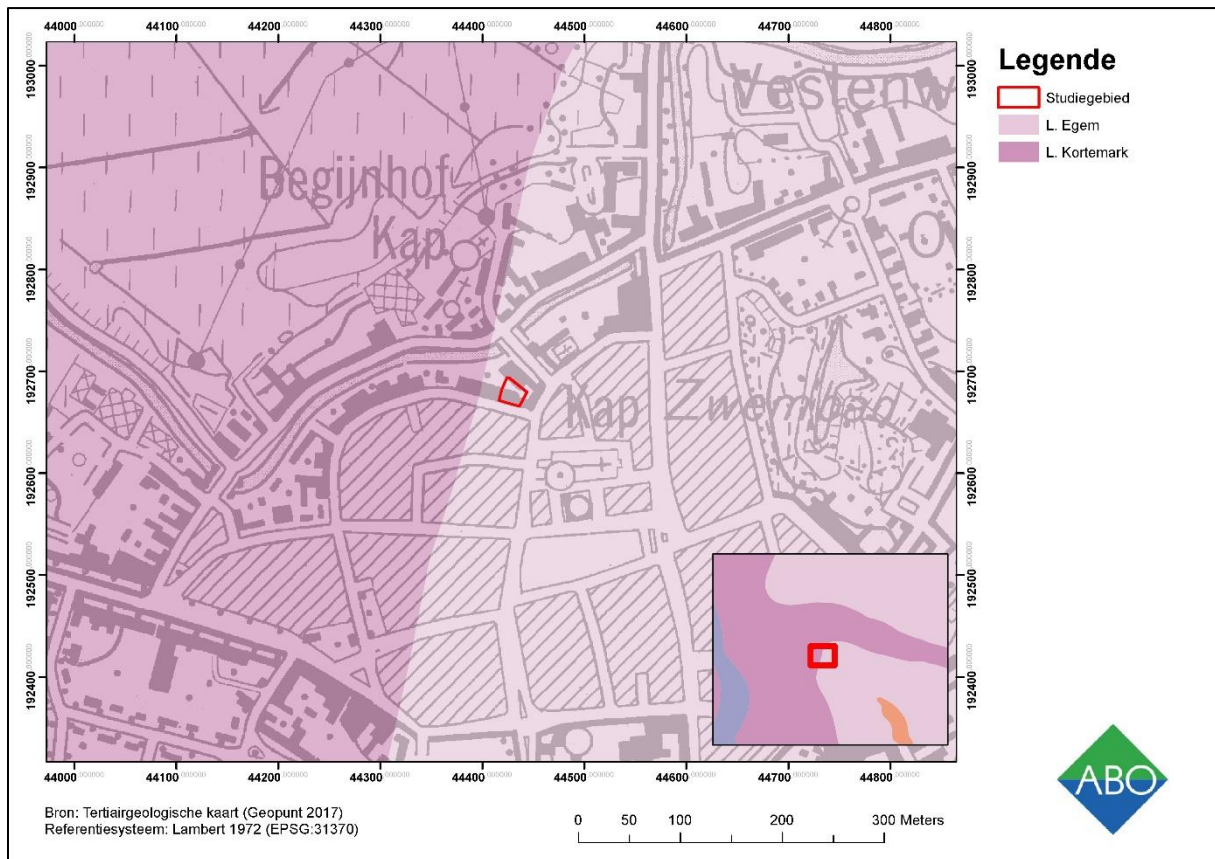
Figuur 17: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (bron: Geopunt 2017)

Figuur 18: Gedigitaliseerde Quartairgeologische kaart (1:200000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2018)

3.2.3 TERTIAIRGEOLOGISCHE KAART

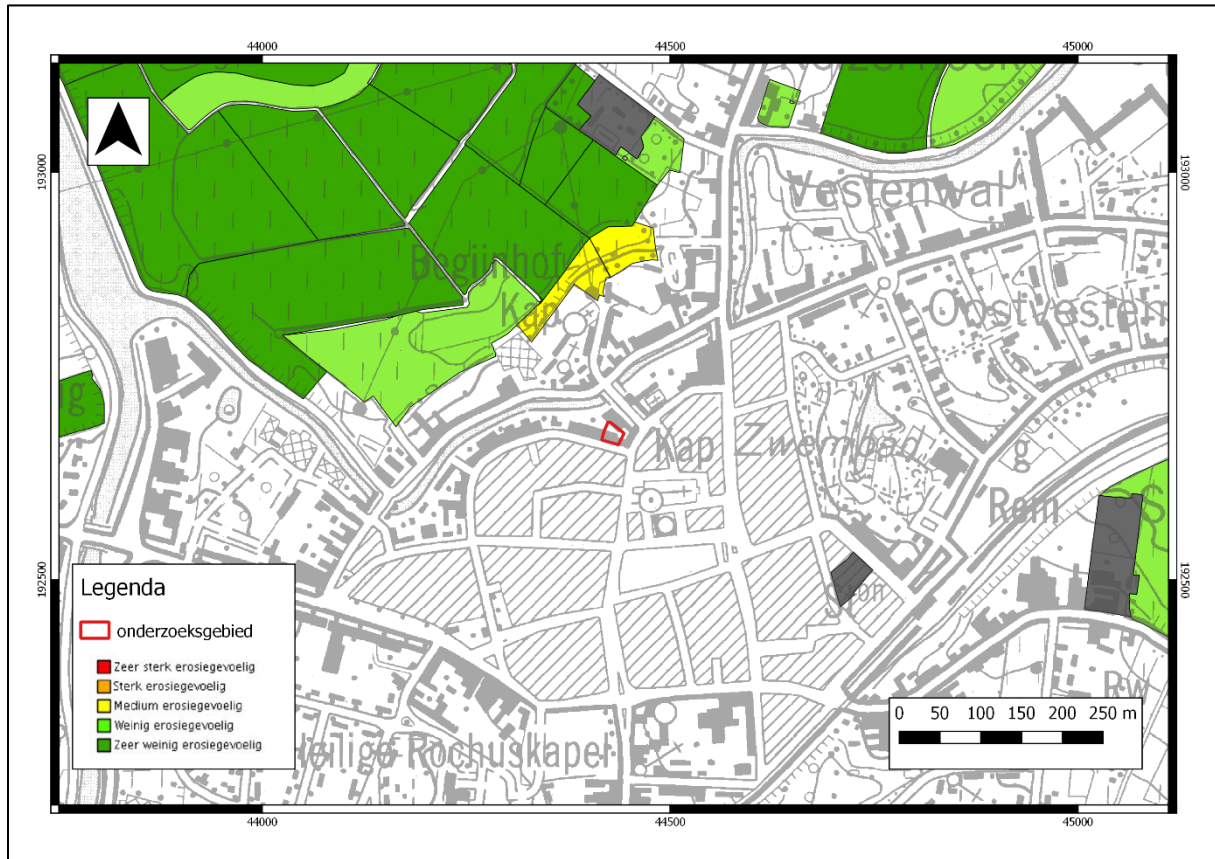
Het Lid van Egem (licht paars) bestaat uit grijsgroen zeer fijn zand, rijk aan fossielen. Het bevat veel glauconiet en is glimmerhoudend. Verder bevat het een hoog kleigehalte. Zandsteenbanken kunnen voorkomen. Het aangrenzende lid van Kortemark (donkerpaars) bevat grijze tot groengrijze klei tot silt en verder ook dunne banken van zand en silt.

Figuur 19: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart (1:50000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2018)

3.2.4 BODEMEROSIEKAART

Er is geen informatie beschikbaar voor het studiegebied zelf omtrent potentiële bodemerosie, omdat het in stedelijk gebied is gelegen. Op basis van het omliggende gebied is de potentiële bodemerosie echter verwaarloosbaar.

Figuur 20: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2018)

3.2.5 BODEMGEBRUIKSKAART

Deze kaart is niet relevant binnen stedelijk gebied.

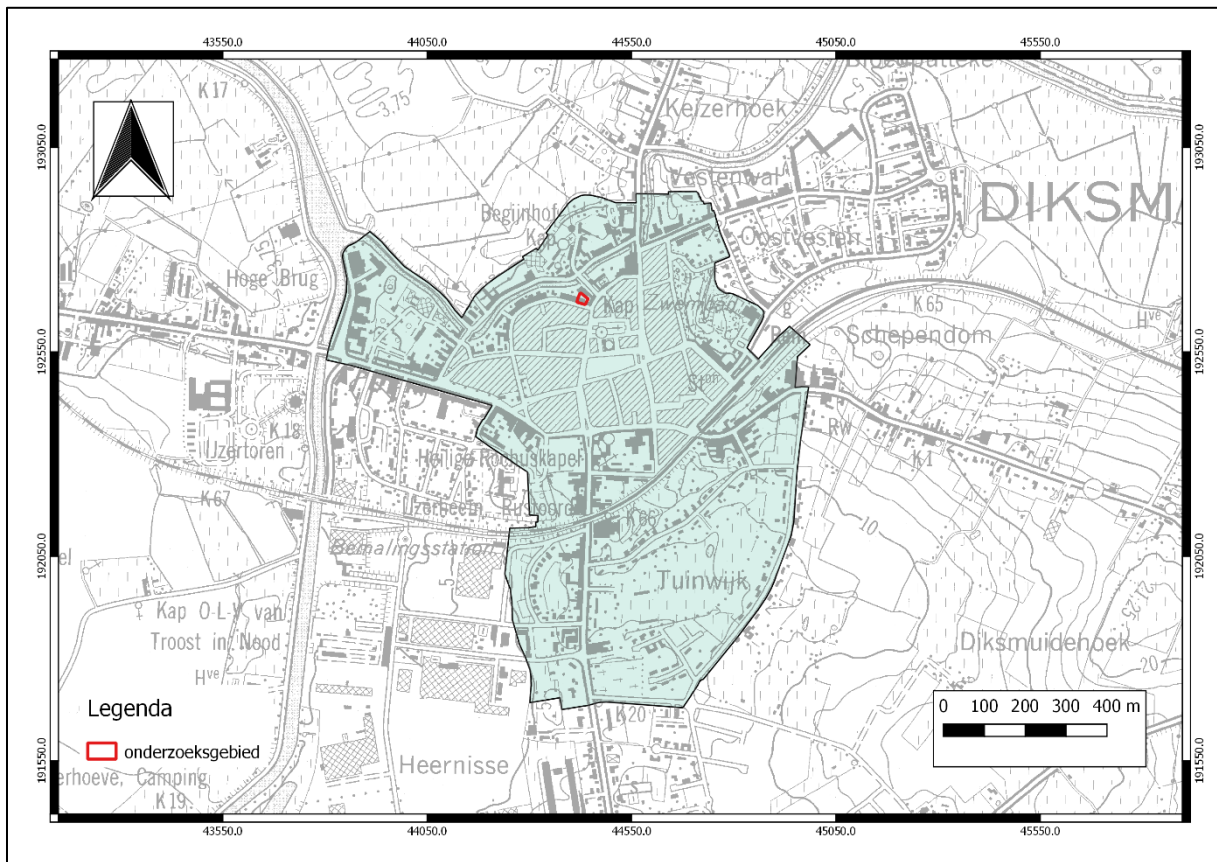
4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen hoofdstuk 3 met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Inventaris Archeologische zone	Binnen archeologische zone
Landschapsatlas	Niet relevant
Inventaris Bouwkundig erfgoed	Relevant, cf. 4.1.1
Beschermde stads- en dorpsgezichten	Relevant, cf. 4.1.3
Centraal Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.1.4
Inventaris Historische stadskern	Binnen historische stadskern
Inventaris gebieden waar geen archeologie te verwachten valt (GGA)	Niet binnen GGA gelegen
Wereldoorlog relictten	Geen relictten in de buurt (< 1km)
Andere historisch/ archeologische relictten	Geen relictten in de buurt (< 1km)
Cartografische bronnen	
Deventerkaart	Relevant, cf. 4.2.1
Flandria Illustrata	Relevant, cf. 4.2.2
Frickxkaart (ca. 1745)	Niet relevant.
Ferrariskaart (ca. 1771-1778)	Relevant, cf. 4.2.3
Masse-kaart	Relevant, cf. 4.2.4
Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)	Relevant, cf. 4.2.5
Vandermaelen kaarten (1846- 1854)	Relevant, cf. 4.2.6
Popp kaarten (1842-1879)	Niet relevant, cf. 4.2.7

Figuur 21: Tabel met geraadpleegde bronnen

4.1 HISTORISCH KADER³

Sedert 19-02-2016 is de historische binnenstad van Diksmuide vastgesteld als archeologische zone (ID: 140003).

Figuur 22: Afbakening historisch stadskern van Diksmuide (archeologische zone)

De aanzet tot de ontwikkeling van Diksmuide ligt in de (middeleeuwse) ontginning van de kustvlakte. Een kleine, vanuit Esen gestichte nederzetting, groeit omwille van de ligging aan een actieve kreek uit tot een stad, vanaf de 13de eeuw die naam waardig. Esen is een 3 km meer naar het oosten, in zandig Vlaanderen gelegen dorp.⁴ Oorspronkelijk ligt deze nederzetting aan een actieve inbraakgeul van de zee. Uiteindelijk zal de opslibbing (van de IJzervallei) erin resulteren dat Diksmuide eerder als een binnenhaven moet beschouwd worden. De IJzer werd vanaf 1251 definitief rechtgetrokken vanuit het gehucht Knokke, zo'n 8 km stroomopwaarts, waar de leperlee de IJzer vervoegt. Zo werd de verbinding van Ieper en Diksmuide met Nieuwpoort en Brugge verzekerd.⁵ De eerste vermelding dateert uit 1089. *Dicasmutha* betekent monding van de Dijk, vermoedelijk de vroegere benaming van de Handzame Vaart.

Een tot op heden niet bevestigde hypothese situeert op basis van bepaalde perceelvormen op de van Deventerkaart (Wilgendijk, Schoolplein), een Karolingische vluchtburch in het centrum van Diksmuide. Een aantal ronde stadskernen waaronder die van Diksmuide zouden immers gelinkt worden aan de *castella recens facta* uit de kroniek van Sint-Bertijns. Ze bestaan uit een gracht waarbinnen een aarden omwalling met palissade ligt. Een verdere aanname bevroegt het gegeven of de verschillende

³ Pype P. 2017

⁴ Pieters 1885

⁵ Termote 2011

versterkingen (met name die van Veurne, Diksmuide en Gistel) met identieke oppervlaktes op vraag van dezelfde initiatiefnemer werden gebouwd ten behoeve van de bescherming en verdediging van het brede inbraakgebied van de IJzermonding, dat hier nog in de Karolingische periode bestond.⁶

Andere sporen wijzen op een D-vormig, omwald terrein, aansluitend op de Handzame Vaart en vermoedelijk in de volle middeleeuwen te dateren.⁷

De heren van Esen werden eind 11de eeuw burggraven van Diksmuide en richtten er een motte op, die na de moord op Karel De Goede overging naar de heren van Beveren. Naast de motte lag de Sint-Niklaaskerk, waarvan de eerste vermelding in 1144 valt. In een volgende fase werd de stad naar het zuiden toe uitgebreid. Deze uitbreiding was duidelijk planmatig (dambordpatroon), vanaf de Grote Markt met in het verlengde de huidige Generaal-Baron Jacquesstraat en geënt op de straat naar Ieper. Het feit dat de Grote Markt in het 3de kwart van de 13de eeuw werd ingericht, dateert deze uitbreidingsfase. Ook aan de andere zijde van de Handzame Vaart kwam toen bewoning tot stand. Hier is het begijnhof gevestigd en wordt artisanale activiteit gesignaleerd (Huidevettersdijk). Vermoedelijk werd het stadsareaal in de loop van de 13de eeuw omwald. Dit kan in het begin van de 13de eeuw gebeurd zijn, in een periode van oplopende spanning tussen Vlaanderen (Ferdinand van Portugal) en Frankrijk (Filips II August). Daarbij werden de steden van het Westkwartier in 1213-1214 in staat van verdediging gebracht.⁸ Een andere mogelijkheid situeert zich naar het einde van de 13de eeuw toe, als Gwijde van Dampierre met Filips II de Schone op de vuist gaat. De omwalling heeft een min of meer eivormige plattegrond, met enkele onregelmatigheden aan de westzijde, veroorzaakt door natuurlijke elementen (geulrestanten?). Of de poorten daarbij in steen waren uitgebouwd is tot dusver niet bewezen maar wel aannemelijk.⁹ In het begin van de 15de eeuw diende de omwalling heraangelegd te worden, waarbij de poorten ongetwijfeld in steen gebouwd zijn. Een volgende uitbreiding - verder in zuidelijke richting - kwam tot stand rond 1430 bij een poging om de tanende lakennijverheid nieuw leven in te blazen en nieuwe arbeiders aan te trekken binnen een nieuwe, omwalde verkaveling. Ditmaal is de uitbreiding rechthoekig. Het initiatief bleef echter in de conceptfase steken. Afgaande op de iconografie wordt de omgrachting alleszins gerealiseerd.¹⁰

In 1404 laat de heer van Diksmuide een kasteel bouwen op de eigenlijke samenvloeiing van de IJzer en Handzame Vaart. Hiervan kan tot dusver niet veel meer gezegd worden dan dat het om een omgracht, vermoedelijk vierkant complex gaat. In 2003 kon het oostelijke gedeelte ervan archeologisch onderzocht worden.¹¹ Hierbij werd een gracht aangesneden die vermoedelijk deel uitmaakte van de omwalling rond dit complex. De omwalling van Diksmuide wordt in het begin van de 17de eeuw voorzien van bastions ter hoogte van de stadspoorten. Naar het einde van de 17de eeuw wordt de aanzet gegeven om de stad nog intensiever te versterken. Het blijft bij het uitpalen van de ravelijnen en het uitgraven van enkele grachten.¹²

Binnen de stad zijn een aantal bijzondere locaties aanwijsbaar, zoals religieuze instellingen, molens, gildehuizen en ook bestuurlijke en economische infrastructuur. Begijnen worden in Diksmuide al vóór 1273 gesignaleerd. Ook het Sint-Janshospitaal gaat tot de 13de eeuw terug. Vooral de 15de eeuw is echter vertegenwoordigd. Noordoostelijk, net buiten de stad, komt in 1473 het Minderbroederklooster tot stand. Na de verwoesting in 1578 betreft de orde het voormalig

⁶ De Meulemeester 1988

⁷ De Meulemeester 1984, Pype 2011

⁸ Termote 2000

⁹ Dewilde 1986, Verhaeghe 2008

¹⁰ Dewilde 1986

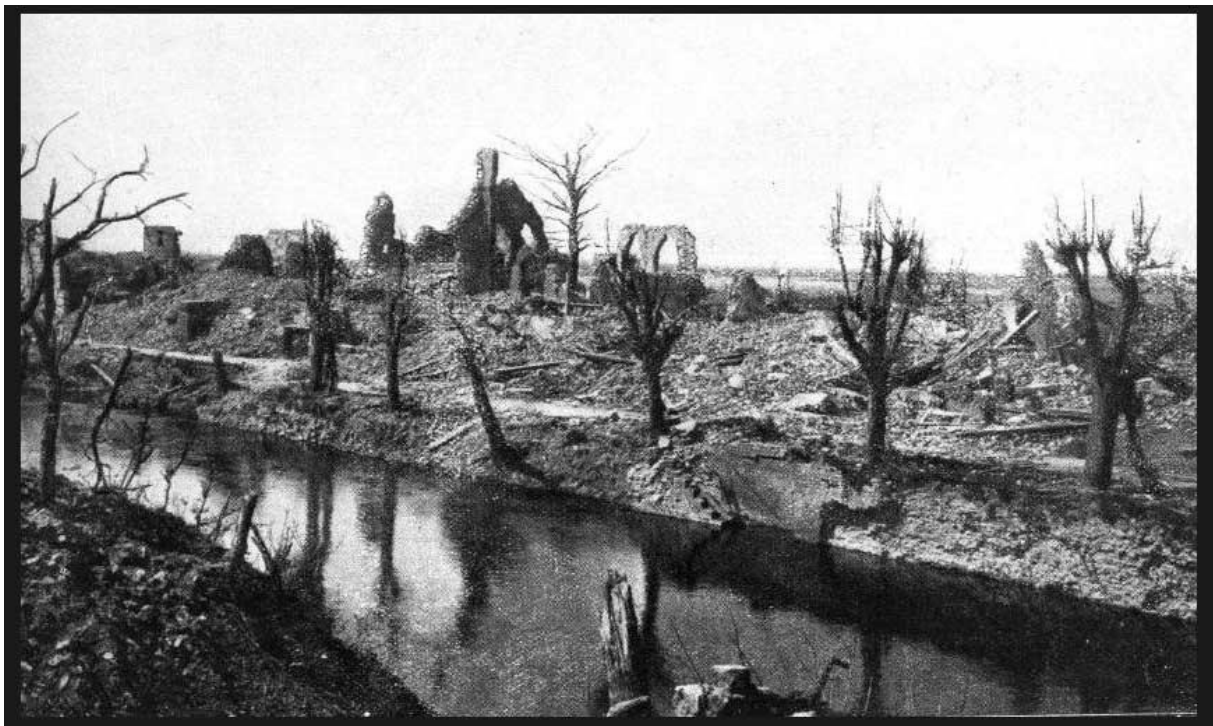
¹¹ Dewilde 2004

¹² Dewilde 1986

Het studiegebied bevindt zich in de kern van de eerder vernoemde stedelijke ontwikkeling. Op figuur 23 is te zien dat het studiegebied zich net ten noordoosten van de circulaire structuur uit de 9de eeuw en ten westen van de motte met neerhof bevindt. Het studiegebied bevindt zich ook binnen de omwalling van de pre-stedelijke nederzetting uit de 11de eeuw en alle latere omwallingen. Er kan dus zeker gesteld worden dat het studiegebied zich in de kern van de stedelijke ontwikkeling van Diksmuide bevond.

4.1.1 WERELDOORLOG RELICTEN/ZONES

Diksmuide speelde een belangrijke rol tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het was de plaats waar diverse spoorlijnen samenkwamen en had een strategische ligging aan de IJzer. Aan het begin van de oorlog vormde Diksmuide als bruggenhoofd een uitstulping van de geallieerde verdedigingslinie. Diksmuide werd echter veroverd door de Duitsers. Vanaf november 1914 tot het bevrijdingsoffensief in september 1918 zou de stad in Duitse handen blijven. Het front was echter zeer dichtbij, aan de spoorlijn Nieuwpoort-Diksmuide. Door aanhoudende beschietingen en bombardementen werd Diksmuide herleid tot een kraterlandschap (figuren 24 en 25).

Figuur 24: De Handzame Vaart tijdens WOI¹⁵.

¹⁵ Forum Eerste Wereldoorlog

In de omgeving van het studiegebied zijn 5 meldingen van WOI-relicten terug te vinden.

ID	Omschrijving	Datering
96029	Beerstbrug	18 ^{de} eeuw
94391	Tegels 'Steun aan België'	Na WOI
94382	Kopie schilderij O.L.V. aan den IJzer (Joe English)	Onbekend, in elk geval na WOI
94380	Stadhuis Diksmuide	Interbellum (heropgebouwd)
94378	Gedenkplaat Wereldoorlogen	na WOII

Figuur 26: Overzicht van de WOI-relicten in de regio

- ID 96029

Het betreft hier de Beerstbrug. Deze brug uit de 18de eeuw vormde een belangrijke verbinding voor de Duitsers tussen het front en de voorzieningen (voedsel, hospitaal,...) in het achterland.

- ID 94391

Na de verwoesting werd Diksmuide tijdens het interbellum mede terug opgebouwd met geld van de Nederlandse stichting 'Steun aan België'. Gebouwen die met dit geld terug opgebouwd werden hebben een tegel van deze stichting in de voorgevel verwerkt.

- ID 94382

Het betref hier de kopie van een schilderij 'O.L.V. aan den IJzer' die in de Sint-Niklaaskerk hangt. Joe English vocht als Belgische soldaat mee in de Eerste Wereldoorlog. Zijn kunst werd gegeerd binnen de Vlaamse beweging.

- ID 94380

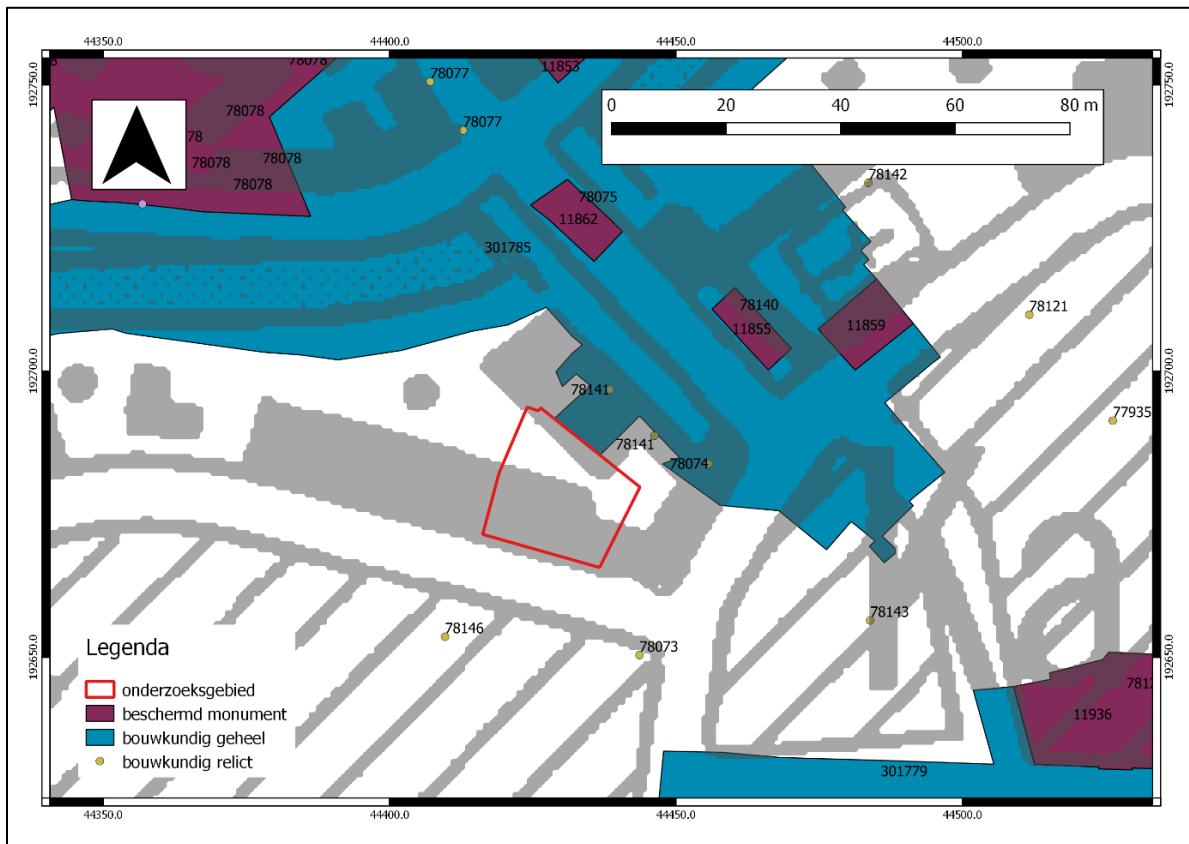
Het stadhuis van Diksmuide werd volledig verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog. Tijdens het interbellum werd dit terug opgebouwd zoals het was voor de verwoesting.

- ID 94378

De gedenkplaat voor beide wereldoorlogen bevindt zich in de hal van het stadhuis te Diksmuide.

4.2 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

Op onderstaande kaart worden de verschillende relevante erfgoedwaarden die voorkomen in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied afgebeeld.

Figuur 27: Inventaris Onroerend Erfgoed met verschillende erfgoedwaarden (Geopunt 2017)

4.2.1 INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED

Onderstaande tabel geeft een beknopte inhoud en locatie van het bouwkundig erfgoed in de nabije omgeving van het studiegebied. Het gaat in alle gevallen om gelijkaardig erfgoed; burgerhuizen - niet zelden in traditionele baksteenarchitectuur- die tijdens het interbellum verbouwd werden. De laatste twee betreffen bouwkundige gehelen.

Gezien ID301785 zich vlakbij het projectgebied bevindt zal dit meer uitgebreid besproken worden. Het geheel wordt gekenmerkt door de Handzame Vaart met de Appelmarktbrug¹⁷, de Beesterbrug en Vaartbrug, het Begijnhof en de Vismarkt. Water vormt historisch gezien een erg belangrijk element in het stedelijke landschap van Diksmuide. De vaart had immers een dubbele rol: enerzijds de stad van water voorzien in het kader van huishoudelijke taken, handel en nijverheid en anderzijds het voeden van de stadsgrachten. De Handzame Vaart vormde de noordelijke grens van de vroege stedelijke kern van Diksmuide. In de 13^e eeuw werden de lager gelegen gronden ten noorden van de waterloop ingenomen door huidevetters en leerlooiers. Verder werd deze zone ook ingericht als havenkwartier. De verbinding met de stad geschiedde via 4 bruggen over de vaart. Zelfs op 19^e -eeuwse foto's worden nog nijverheidsactiviteiten langs de vaart afgebeeld. Na de Eerste Wereldoorlog volgde in Diksmuide

¹⁷ Oude naam voor de Vismarkt

een in situ historiserende wederopbouw waarbij bijna alle gebouwen in ere werden hersteld. Van oudsher komen langsheen de Handzame Vaart bomen voor.

ID	Omschrijving
78077	Hoekpanden (18 ^e eeuw – interbellum)
78141	Burgerhuis (interbellum)
78074	Hoekpand (heropgebouwd tijdens interbellum)
78146	Groot burgerhuis met poortdoorgang (heropgebouwd tijdens interbellum)
78073	Hoekpand (heropgebouwd tijdens interbellum)
301785	Handzame Vaart en omgeving
301779	Grote markt met omgeving

Figuur 28: Overzicht van het bouwkundig erfgoed in de regio (< 100m)

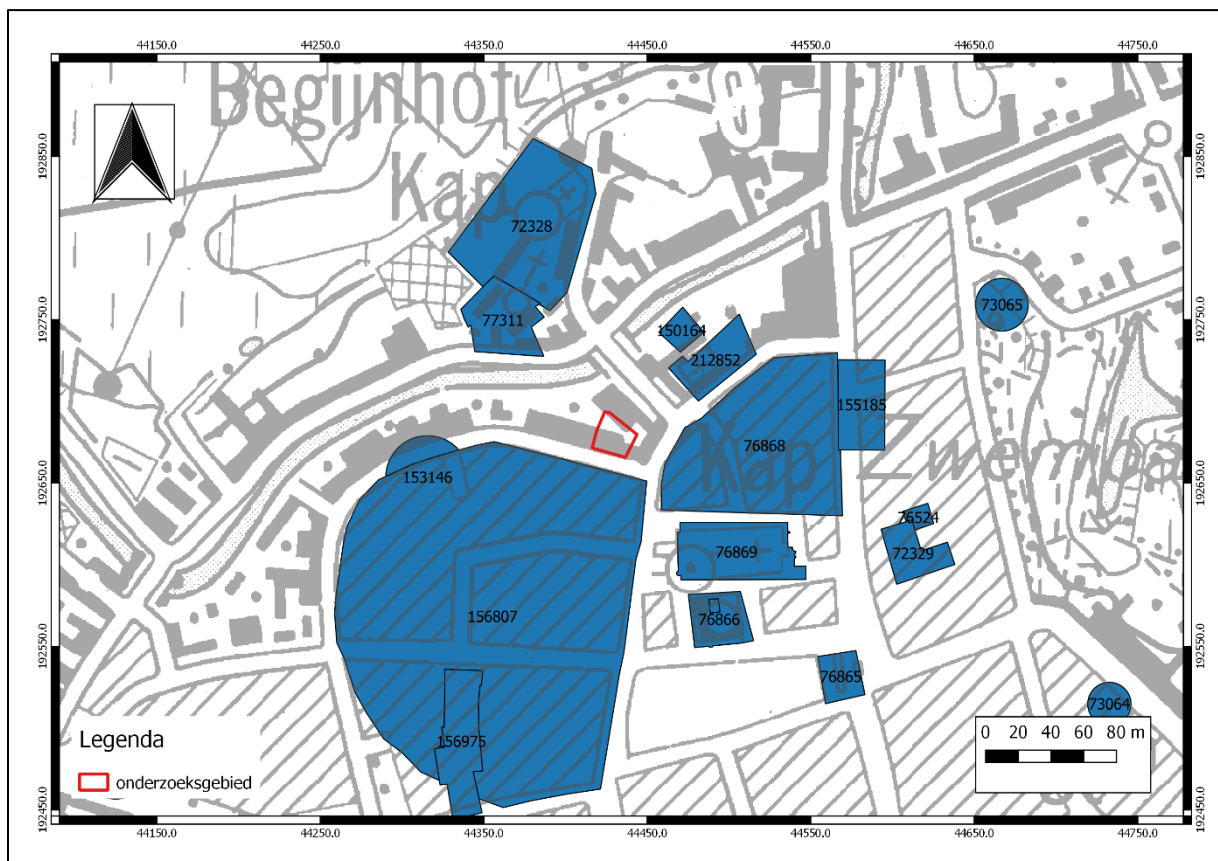
4.2.2 BESCHERMDE MONUMENTEN

Aanpalend aan het studiegebied zijn enkele beschermde monumenten opgenomen die hieronder in detail zullen besproken worden. Het gaat zowel om burgerlijke als om kerkelijke architectuur.

ID	Omschrijving
11853	Burgerhuis op de plaats van 17 ^e eeuwse herberg “Den Papegaei”
78078	Klein Begijnhof (interbellum)
11862	Appelmarktbrug (over de Handzame Vaart, heropgebouwd tijdens interbellum), Vaartbrug (niet-historische brug)
11859	Klooster en kapel van de Zwarte zusters (heropgebouwd tijdens interbellum, maar oorspronkelijk teruggaand tot 15 ^e eeuw)
11936	Dekenij (heropgebouwd, maar oorspronkelijk uit de 19 ^e eeuw)

Figuur 29: Overzicht van de beschermde monumenten binnen een straal van 80m

4.2.3 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI)

Figuur 30: Alle CAI-meldingen binnen een straal van 200m

○ ID 72328

Het begijnhof gelegen aan de Begijnhofstraat betreft een typisch pleinbegijnhof, dat teruggaat tot de late middeleeuwen (1273). Twee huizenrijen liggen langs de lange zijden van een grosso modo driehoekig pleintje met centraal gelegen ronde waterput. Eind de 18^e eeuw wordt het oostelijk deel verbeurd verklaard en omgevormd naar een gendarmebrigade, die op haar beurt verwoest wordt tijdens de Eerste Wereldoorlog. De wederopbouw geschiedt in de jaren '20.

○ ID 77311

Net ten zuiden van voorgaande bevinden zich enkele huisjes van het Klein Begijnhof waarvan bij uitbreidingswerken enkele constructieresten (o.a. kelder met tongewelf) werden aangetroffen. De huisjes kunnen in de nieuwe tijd geplaatst worden (17^e eeuw). Daarnaast werden eveneens grondsporen met laatmiddeleeuws materiaal aan het licht gebracht. Deze wijzen duidelijk op bewoning.

○ ID 150164

Op de Vismarkt werd een segment van de gracht uit de late middeleeuwen aangetroffen. Voorts werden ook recente structuren en puinlagen aan het licht gebracht.

○ ID212852

Eveneens op de Vismarkt even ten zuidwesten daarvan werden bewoningssporen onder de vorm van muurwerk uit de fase van de wederopbouw na Wereldoorlog I teruggevonden. Deze waren gefundeerd op puinpakketten. Ook werden resten van prikkeldraad en herbruik van materiaal van smalspoorwegen (gerelateerd aan versterkingen) uit Wereldoorlog I aangetroffen. Tenslotte werden twee kuilen, waaronder één met kersenspitten in de laatmiddeleeuwse vulling aan het licht gebracht. Wellicht kunnen deze gelinkt worden aan een tuinindeling uit de late middeleeuwen.

○ ID73065

De Kattemolen is een houten staakmolen (voor olie en koren) uit de 18e eeuw waarvan de molenwal bewaard is in het huidige parklandschap.

○ ID76868

Langs de Kwadestraat net ten oosten van het onderzoeksgebied kon op basis van indicaties afgeleid van de Popp-kaart de aanwezigheid van een motte uit de volle middeleeuwen aangenomen worden. Archeologisch onderzoek ontbreekt tot nu toe. De assumptie is gestoeld op volgende bevindingen:

- Ten noorden van de Sint-Niklaaskerk vormen de percelen een halve cirkel
- Het neerhof wordt tussen de motte en de Handzamevest gesitueerd
- Het geknikte tracé van de huidige Kwadestraat kan wijzen op de aanleg van de straat om de motte heen op de gedempte gracht.

○ ID155185

Op deze locatie werd zowel een stadspoort (Kwadepoort) als mogelijke sporen van de gracht rond de verdwenen motte van Diksmuide aangetroffen. De poort bestond uit twee in een rechte hoek uitgeklapte stukken van de omheiningsmuur.

○ ID153146

Deze melding betreft de losse vondst van aardewerkfragmenten uit de nieuwe tijd¹⁸.

○ ID156807

Deze melding behandelt een waar te nemen circulaire vorm in het stratenplan die mogelijk te maken heeft met een middeleeuwse versterking. (De reeds vermelde 'castella recens facta'.) De Wilgendijk vormt een van de grenzen van deze circulaire vorm.¹⁹

¹⁸ de Loë, ASAB 17, p. 48).

¹⁹ De Meulemeester, J. 1981: Circulaire vormen in het Vlaamse kustgebied, *Archaeologia Belgica* 234, Brussel.

o ID156975

Hier vond in 2011 een archeologische opgraving plaats naar aanleiding van de bouw van een appartementencomplex 'De Gouden Leeuw'. Er werden sporen gevonden uit de volle en late middeleeuwen.

Uit de volle middeleeuwen werd er een gracht gevonden die mogelijk teruggaat op de 9de-eeuwse burchtgracht en later de omgrachting rond de pre-stedelijke kern uit de 11de eeuw. Waarschijnlijk werd de gracht opgegeven na de voltooiing van de nieuwe stadsgracht eind 13de begin 14de eeuw.

Uit deze periode werden ook kleiwinningskuilen aangetroffen en een 'zwart pakket'. Bij dit laatste gaat het om omgespitte moederbodem en organische (mest)pakketten. Deze zijn tijdens de volle middeleeuwen in meerdere fasen tot stand gekomen. Er zijn ook greppelstructuren gevonden die duiden op verkaveling in percelen.

Uit de late middeleeuwen stammen een aantal bewoningssporen waaronder een riool, (ton)waterputten, een beerput, een poer, muren, vloerrestanten uit baksteen en een bakstenen steunbeer.²⁰

o ID76869

Deze melding betreft de Sint-Niklaaskerk. Er wordt voor het eerst melding gemaakt van deze kerk als zelfstandige parochiekerk in de 12de eeuw. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd deze kerk volledig verwoest. Ze werd heropgebouwd tijdens het interbellum. Eind 18de eeuw werd het kerkhof rond de kerk verplaatst naar elders.²¹

o ID76866

Deze melding betreft het huidige stadhuis van Diksmuide. Op deze plaats bevond zich eerst de Lakenhalle, in de 15de eeuw moest deze plaatsmaken voor het stadhuis. In de 16de eeuw werd een nieuw stadhuis gebouwd op dezelfde plaats. Eind 19de eeuw deed men dit nog eens, nu werd een neogotisch gebouw opgetrokken. Dit gebouw werd vernietigd tijdens de Eerste Wereldoorlog en heropgebouwd tijdens het interbellum. Tijdens de werken werden veel menselijke resten aangetroffen die deel uitmaakten van het vroegere kerkhof bij de Sint-Niklaaskerk.

o ID76524

Hier werden bewoningssporen waaronder een waterput, muurresten en een kuil aangetroffen uit de late middeleeuwen. Uit deze periode dateert ook de stadsmestvaalt. Hiervan werden 3 palen van de boord aangetroffen. In de vulling werd reducerend gebakken aardewerk (12de – 13de eeuw), dierlijk bot, leder en textiel aangetroffen.

²⁰ Pype, P., Boncquet, T. & De Gryse, J. 2011: Archeologisch onderzoek op de Gouden Leeuw-site (Diksmuide, prov. West-Vlaanderen), onuitgegeven rapport Ruben Willaert bvba, Lapeirre woningbouw bvba.

²¹ Sint-Niklaaskerk, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het bouwkundig erfgoed. Provincie West-Vlaanderen. Gemeente Diksmuide. Deel I: Deelgemeenten Diksmuide, Beerst, Esen, Kaaskerke, Keiem en Lampernisse.

o ID72329

Deze melding betreft nog een gedeelte van de stadsmestvaalt. In de vulling werden hier organische resten, afval van leerbewerking en aardewerk uit de 12de-13de eeuw aangetroffen.

Er werd ook een post-middeleeuwse kuil aangetroffen met hoofdzakelijk menselijke bot (knekelput).²²

De vulling bevatte ook een weinig afval uit de 14de- 15de eeuw aangetroffen. Een waterput met 18de-eeuwse vulling werd hier eveneens aangetroffen. De vulling bestaat uit benen en houten voorwerpen en enkele metalen vondsten (gespen, tinnen schoten, spelden, muntjes,...)²³

Tot slot werden er muurfragmenten uit de 17de eeuw aangetroffen.

o ID76865

Hier gaat het om de plaats waar zich de oostelijke zijde van de Lakenhalle bevond.

o ID73064

Deze melding betreft een middeleeuwse staakmolen. Rond 1850 bevond zich op deze plaats nog steeds een molen.

²² De Wilde, M., Ervynck, A., Van Neer, W., Lentacker, A. & Van Wanzele, P. 1992: Worstelen met de geschiedenis van Diksmuide. De inbreng van de archeologie, Biekorf 92.1, 32-44.

²³ Dewilde, M., Ervynck, A., Van Neer, W., Lentacker, A. & Van Wanxele, P. 1992: Stadsarcheologisch onderzoek in Diksmuide (W.-VI.), Archaeologia Mediaevalis 15, 49-51.

4.3 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.3.1 DEVENTERKAART (1550-1565)

Op deze kaart zien we duidelijk de Wilgendijk en de Handzame Vaart afgebeeld. Iets ten zuiden van het studiegebied zijn ook de Stovestraat en de Sint-Niklaaskerk duidelijk herkenbaar. We zien op deze kaart dat het studiegebied intensief bewoond werd tijdens deze periode.

Figuur 31: Deventerkaart met aanduiding van het studiegebied in het rood (Flandrica)

4.3.2 FLANDRIA ILLUSTRATA/SANDERUSKAART (1641-1644)

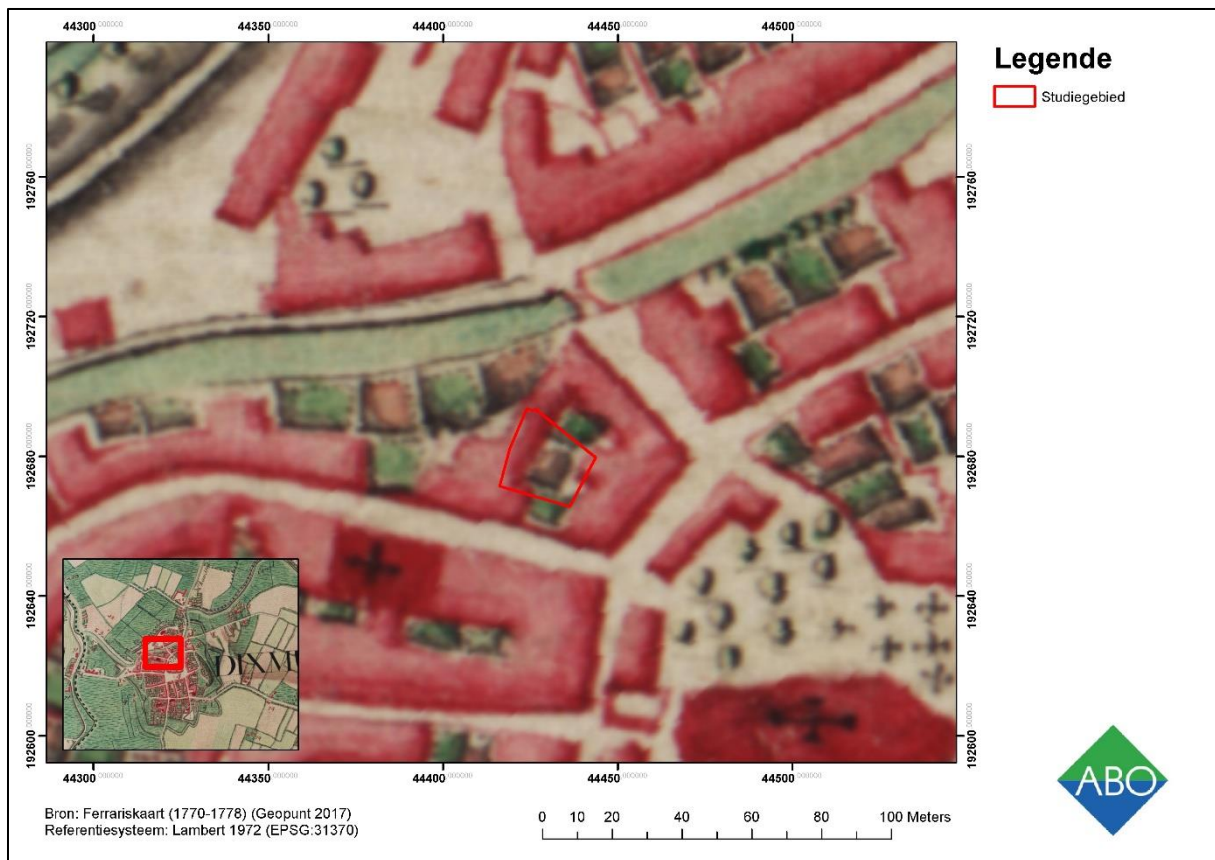
Op deze kaart zien we duidelijk de Wilgendijk liggen aan de Handzame Vaart. De Stovestraat, net ten westen van de Wilgendijk is eveneens duidelijk herkenbaar. De versterking rond de stad Diksmuide is duidelijk te zien. Op deze kaart zien we duidelijk aangegeven dat er binnen het studiegebied reeds bewoning aanwezig was.

Figuur 32: Sanderuskaart met aanduiding van het studiegebied in het rood (Flandrica).

4.3.3 FERRARISKAART (CA. 1771- 1778)

Op de kaart van Ferraris is te zien dat het onderzoeksgebied is gelegen in de toenmalige, kleinschalige kern van Diksmuide, toponiem Dixmude). Op de locatie van het huidige onderzoeksgebied bevond zich een woonblok. Dit woonblok kan mogelijk in verband worden gebracht met één van de drie aanwezige kerken in de directe omgeving van het onderzoeksgebied. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied was een kerk met kerkhof aanwezig, ten zuid zuidwesten staat eveneens een kerkgebouw afgebeeld, geïntegreerd in een groter bouwkundig geheel. Binnen het huidige onderzoeksgebied bevond zich een zone met moestuinen; ook onmiddellijk ten oosten en ten noordoosten van het onderzoeksgebied waren moestuinen aanwezig. Ten noorden van het onderzoeksgebied is een waterloop aanwezig met op meerdere punten oversteeklocaties onder de vorm van een brug. Verder ten noorden van het onderzoeksgebied bevindt zich een derde kerk met bijhorende moestuinen en bebouwing.

Figuur 33: Overzichtskarte - Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4.3.4 MASSE-KAART (1729-1730)

Op deze kaart zien we eveneens dat het studiegebied aangeduid wordt als bewoonde zone. De Wilgendijk, Stovestraat en Sint-Niklaaskerk zijn hier ook duidelijk herkenbaar. Ten westen van Diksmuide loopt de IJzer. We zien ook de vertakking naar de Handzame Vaart die dan verder naar het oosten loopt. Ten westen van de IJzer ligt het gehucht Kaeskerque (Kaaskerke). Ten noorden van Diksmuide begint de 'Chemin de Bruges'.

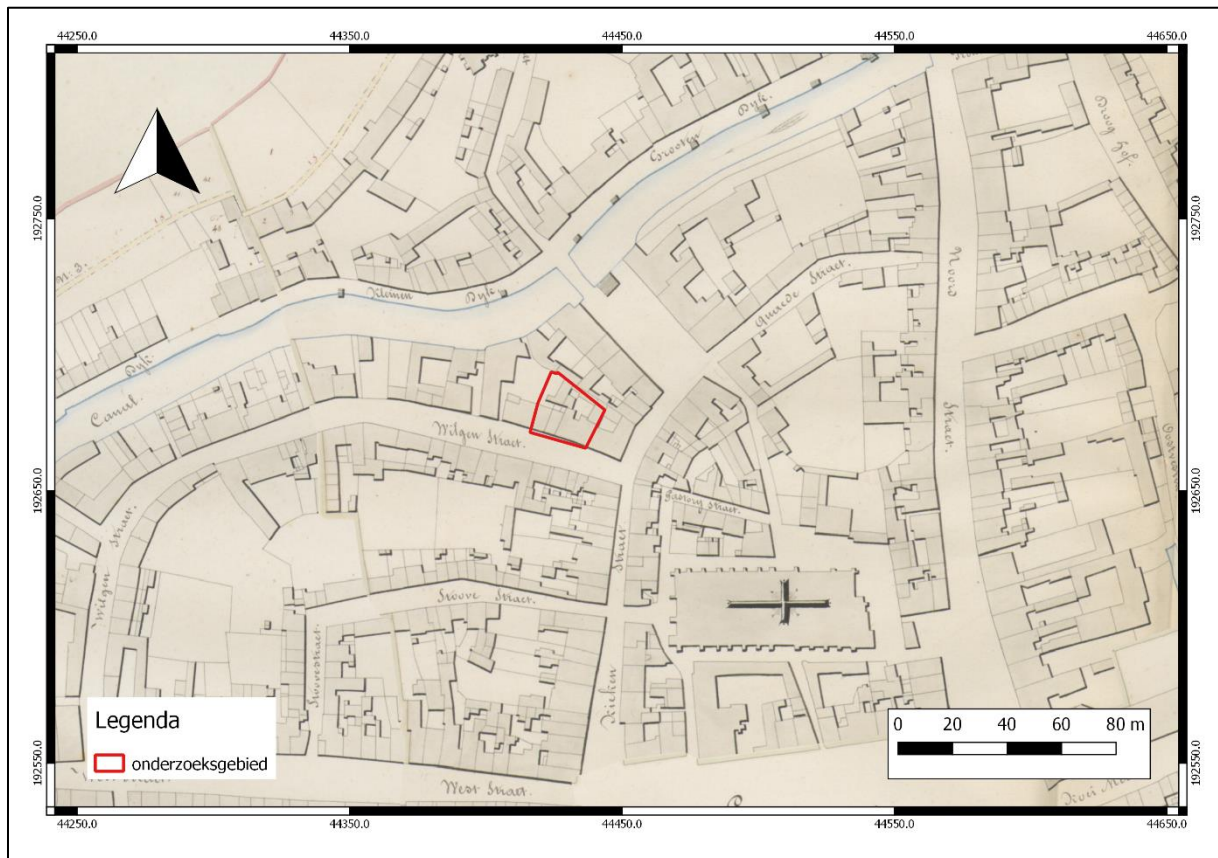

Figuur 34: Masse-kaart met aanduiding van het studiegebied in het rood (Geopunt 2017)

4.3.5 ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1840)

De Atlas der Buurtwegen geeft nagenoeg dezelfde situatie als de Ferrariskaart maar minder gedetailleerd. Van de drie aangeduide kerken op de Ferrariskaart is enkel de Sint-Niklaaskerk nog afgebeeld. Het kerkhof is niet meer aanwezig op deze kaart, dit werd eind 18de eeuw verplaatst. Diksmuide wordt op deze kaart aangeduid als Dixmude.

Op deze kaart wordt de Wilgendijk aangeduid als 'Wilgenstraet'. De dijk aan de overkant staat op deze kaart bekend als 'Kleinen Dijk'.

Figuur 35: Overzichtskaart - Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4.3.6 VANDERMAELENKAART (CA. 1846-1854)

Op de Vandermaelenkaart is de situatie quasi dezelfde als op de voorgaande kaarten. We zien hier dat de Wilgendijk in het studiegebied ligt. Dit klopt niet, het studiegebied ligt eigenlijk iets noordelijker, aanpalend aan de Wilgendijk.

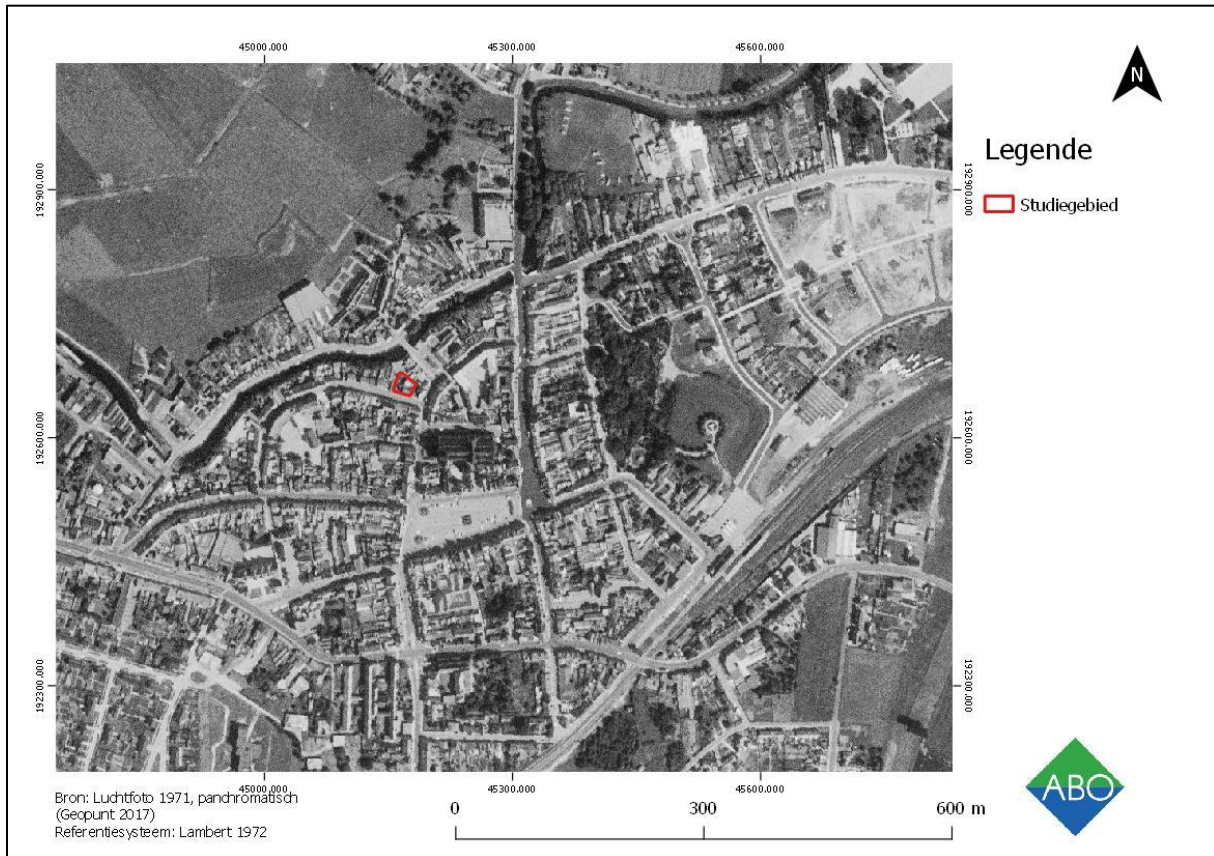
Figuur 36: Overzichtskaart - Vandermaelen kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4.3.7 POPP-KAART (CA. 1842-1879)

Deze kaart is niet gedetailleerd genoeg om relevante informatie te verschaffen.

4.4 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

Op de zwart-wit luchtfoto van 1971 is te zien hoe de bewoning voornamelijk ten westen van de vroegere stadskern in de loop van 200 jaar verder is uitgebreid tot aan de IJzer en verder zuidwaarts buiten de middeleeuwse stadskern, tot aan de Eikhofstraat. Er is nog steeds bewoning langs de Wilgendijk met daarachter, waar zich vroeger moestuinen bevonden, tuinen die uitkomen op de Handzame Vaart. Op het noordelijk deel van de betreffende percelen, waar zich vroeger moestuinen bevonden, bevindt zich nog steeds een open ruimte of koer. Aan de straatkant staan nu in tegenstelling tot op de Ferrariskaart huizen gebouwd. Hoeveel huizen of gebouwen er precies op het onderzoeksgebied staan is niet te onderscheiden, één à twee.

Figuur 37: Orthofoto (1971-panchromatisch) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)

Op de luchtfoto van 1979-1990 is duidelijker te zien hoe de huizen op het onderzoeksgebied deel uitmaken van een apart woonblok, dat zich bevindt tussen de Wilgendijk in het zuiden, de Kiekenstraat in het oosten en de Vismarkt in het noorden met binnenin, nog steeds een open ruimte. De vorm van dit woonblok staat ook op de Ferrariskaart.

Verder blijft de ruimtelijke situatie ter hoogte van het onderzoeksgebied in tussen '71 en '79 vrijwel onveranderd.

Figuur 38: Orthofoto (1979-1990) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)

Figuur 39: Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

4.5 ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE DIRECTE OMGEVING

Betekenisvol archeologisch onderzoek is in Diksmuide al doorgegaan op de Memlingsite (1986, 1991), de Grote Markt (1992) en de Gouden Leeuwsite (2011). Deze drie sites bevinden zich op minder dan 200m van het studiegebied. De Memlingsite is te situeren ter hoogte van de De Breyne Peellaertstraat nr. 12, ten oosten van het studiegebied. Op deze site werd onder andere de stadsmestvaalt aangesneden waarbij allerlei vondsten werden aangetroffen zoals lokaal en geïmporteerd aardewerk, metalen en houten voorwerpen en consumptieafval (Dewilde e.a. 1992).

Op de Grote Markt, ten zuidoosten van het studiegebied, werd onderzoek gedaan onder de Lakenhalle naar aanleiding van geplande verbouwingen. De aanleg van de Grote Markt kon in het 3de kwart van de 13de eeuw gedateerd worden en er werd voor het eerst kennis gemaakt met de 'zwarte laag', een ophogingslaag die vooral uit huishoudelijk afval bestaat (Dewilde, 1993).

De Gouden Leeuwsite is te situeren tussen de Reuzenmolenstraat en de Generaal Baron Jacquesstraat, ten zuiden van het studiegebied. Het gebied zelf betreft de Schipstraat en de op deze straat gelegen huisnummers 1-4. Op de Gouden Leeuwsite werd onder andere een gracht aangetroffen, die belangrijk is voor het begrijpen van de vroegste geschiedenis van de stad. Hoogstwaarschijnlijk betreft het de gracht van een D-vormige omwalling, die op de Handzame Vaart aansluit. Dit zou de kern, de pre-stedelijke aanzet, tot de ontwikkeling van een stad kunnen betekenen (Pype e.a. 2011).

Tenslotte zijn er ook structuren die refereren naar de vier jaar Duitse bezetting die Diksmuide gekend heeft gedurende de Eerste Wereldoorlog.

De constructies van de voormalige "Bloemmolens" uit 1891 op de oostelijke oever van de IJzer worden door de Duitsers uitgebouwd tot een vesting op nauwelijks 20m van de Belgisch-Franse linies op de westelijke oever van de IJzer.

Door middel van de analyse van luchtfoto's kon langs de westelijke zijde van de Kasteelstraat een goed uitgebouwd loopgravenstelsel met betonnen bunkers in kaart gebracht worden (Stichelbaut 2004). Dit stelsel maakte deel uit van de zogenaamde '*Kuckstellung*'.

5 BESLUIT (VERSLAG VAN RESULTATEN)

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van landschappelijke en archeologisch/historische gegevens (hfst.3 en 4) kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het studiegebied.

Het studiegebied is gelegen aan de Wilgendijk in de binnenstad van Diksmuide. Landschappelijk bevindt het studiegebied zich in de vallei van Handzame Vaart. De regio ligt enerzijds in een zone van historisch opgevolde getijdengeulen en anderzijds in de paleovallei van de IJzer, een uitloper van de Vlaamse vallei. Wat het reliëf betreft, is er in het landschap een lichte stijging van het niveau in zuidoostelijke richting vastgesteld. Deze stijging is ook waar te nemen in de zuidoostelijke hoek van het onderzoeksgebied.

Bodemkundig bestaat het gebied uit type OB. Het gaat hier dus om een bebouwde zone. Als we ruimer kijken is het gebied gelegen in de zandleem- en leemstreek. Een blik op de historische kaarten leert dat het studiegebied vanaf de 16de eeuw tot nu steeds bewoond is geweest. Gezien het gebied zich op 80m van de Sint-Niklaaskerk (12de eeuw) en op 120m van het Klein Begijnhof (13de eeuw) bevindt is het vrij logisch te veronderstellen dat het gebied zeker vanaf de volle middeleeuwen ook al intensief bewoond werd. Voor de vroege middeleeuwen bestaat er een hypothese op basis van het stratenplan dat zich een Karolingische vluchtburch zou situeren tussen de Wilgendijk en het Schoolplein. Bij archeologisch onderzoek (Gouden Leeuwsite; cf. punten 2.2 en 4.5) werd een gracht aangesneden die vermoedelijk deze vluchtburch omringde.

Net ten oosten van het projectgebied, aan de Kwadestraat wordt er verondersteld dat er een vol-middeleeuwse motte van de burggraaf van Diksmuide (1144) heeft gestaan. Dit wordt verondersteld op basis van oriëntatie van de percelen in een halve ronde. De geknikte, halfronde vorm van de Kwadestraat parallel met de percelen langs deze straat, doen vermoeden dat deze straat ooit werd aangelegd op de gedempte gracht van de motte die daar vermoedelijk heeft gestaan. Het bijhorende neerhof wordt verondersteld tussen de motte en de Handzamedijk, wat ter hoogte van het projectgebied is. Naar de motte en het bijhorende neerhof is in het verleden nog geen archeologisch onderzoek naar gedaan.

In de latere eeuwen zien we dat het studiegebied steeds op de kaarten aangeduid staat als een bewoonde zone. De Eerste Wereldoorlog heeft lelijk huisgehouden te Diksmuide, wat resulteerde in de totale verwoesting van de meeste gebouwen in de binnenstad. Ook de Wilgendijk werd niet gespaard. Tijdens het interbellum werd alles terug gerestaureerd naar de oorspronkelijke toestand. Hoewel alles verwoest werd zien we op de luchtfoto uit de Eerste Wereldoorlog (figuur 25) dat in de omgeving van de Wilgendijk de verwoesting eerder te maken had met beschietingen dan met bomkraters. De kans dat het archeologisch potentieel bewaard bleef is dus groot.

De huidige bebouwing bestaat van west naar oost uit een parking, elektriciteitscabine en een dubbel woonhuis (nr. 5-7). Enkel onder nr. 7 is een kelder aanwezig, bij de andere bebouwing zijn de archeologische lagen niet verstoord.

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Het appartementencomplex dat zal gerealiseerd worden bestaat op de gelijkvloerse verdieping uit een parking, bergruimtes, een gelijkvloers appartement en bijhorende tuin. De parking en bergruimtes bevinden zich in het westen van het studiegebied, het appartement in het zuidoosten en tuingedeelte in het noordoosten. Momenteel staat op het studiegebied ook een elektriciteitscabine van Infrac. Deze bevindt zich ten westen van het geplande gelijkvloerse appartement. De cabine zal bij de bouw van het appartementencomplex verplaatst worden naar de westelijke hoek van het studiegebied.

Op figuur 40 is de indeling van de gelijkvloerse verdieping nog eens visueel weergegeven.

Zone 1= parkeerzone

Zone 2= de toekomstige elektriciteitscabine

Zone 3= het gelijkvloerse appartement

Zone 4= tuingedeelte

Zone 5= bergruimtes

Zone 6= carport

Figuur 40: Toekomstige situatie (gebaseerd op plannen opdrachtgever) (Geopunt 2018)

De parkeerzone (zone 1) zal aangelegd worden met een asfaltlaag die tot -0,50m-mv diep zal reiken. De toekomstige elektriciteitscabine (zone 2) zal tot -1,35m-mv gefundeerd worden. Het appartementsgebouw (zone 3) zal gefundeerd worden op een vloerplaat die tot -0,40m-mv gaat en paalfunderingen die tot een diepte van -5m-mv reiken. In totaal zal de verstoring voor deze zone dus -5,40m-mv diep gaan. Zone 4 is de tuinzone, hier zal geen verstoring plaatsvinden. Zone 5 is de zone van de bergruimtes, deze zullen net zoals het appartementsgebouw tot -5,40m-mv diep gefundeerd worden. De carport (zone 6) zal met 4 palen op de hoeken ondersteund worden. Deze lokale verstoring

zal maximaal -0.5m-mv diep gaan. Verder moet nog opgemerkt worden dat tussen zones 3 en 5 (de ingang tot de parkeerzone) de verstoring ook tot -5,40m-mv diep zal reiken gezien hier een gedeelte van de riolering voorzien wordt.

Het archeologisch bodemarchief kent zeker een hoog potentieel gezien de ligging van het studiegebied binnen de kern van de stedelijke ontwikkeling (cf. 4.1). Ook de historische kaarten bevestigen dit potentieel en tonen aan dat het gebied van de 16de eeuw tot nu steeds bewoond is geweest (cf. 4.3). Deze gracht werd aangetroffen op ongeveer -3m-mv. De diepte van de geplande werken bij zones 2, 3 en 5 (-5,4m-mv) zal dan ook vrijwel zeker het archeologisch potentieel verstoren.

Hoewel er tijdens de Eerste Wereldoorlog intensief werd gevochten in Diksmuide is te zien op luchtfoto's (cf. figuur 25) dat de Wilgendijk niet te lijden had onder bomkraters. De schade bleef hier eerder aan de oppervlakte met de volledige verwoesting van de huizen.

Gelet op de bovenstaande argumenten wordt bijkomend archeologisch onderzoek geadviseerd voor zone 3 binnen het studiegebied.

5.3 SAMENVATTING

Deze archeologienota werd opgesteld door ABO NV naar aanleiding van de bouw van een appartementencomplex ter hoogte van de Wilgendijk nr. 5-7. Het doel van dit onderzoek was drieledig. Ten eerste werd op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Ten tweede werd nagegaan hoe goed deze archeologische resten zijn bewaard en in hoeverre ze zijn bedreigd door de geplande bouwwerken. Ten derde werd nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

- 1) Er is op basis van het gebogen stratenplan de hypothese dat zich tussen de Wilgendijk en het Schoolplein een Karolingische vluchtburch zou kunnen bevinden. De Wilgendijk zou dan de begrenzing vormen. Als deze hypothese klopt is de kans dat er binnen het studiegebied sporen uit deze periode zouden worden aangetroffen zeer groot. Bij archeologisch onderzoek op de Goudenleeuw-site (cf. punten 2.2 en 4.5) werd een gracht aangesneden die de D-vormige omwalling vermoedelijk omringde.

Het studiegebied valt bovendien ook binnen de pre-stedelijke omwalling uit de 11de eeuw wat de kans op bewoningsporen nog groter maakt. Op historische kaarten van de 16de tot de 19de eeuw zien we ook dat het studiegebied steeds intensief bewoond werd. Hierbij is er dus een grote kans op het aantreffen van een site met complexe stratigrafie.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog is er intensief gevochten in Diksmuide. De kans om sporen uit deze periode aan te treffen binnen het studiegebied is dan ook zeer hoog. Hoewel Diksmuide volledig verwoest werd zien we op de luchtfoto uit deze periode (figuur 25) dat er geen noemenswaardige bomkraters zijn aan de Wilgendijk. Het archeologisch potentieel is dan ook vrijwel zeker intact.

- 2) De bedoeling is om binnen het studiegebied een appartementencomplex te bouwen na de sloop van de huidige gebouwen. De verstoring zal hier tot maximaal -5,40m-mv diep reiken (cf. 2.2).

Figuur 41: De bedreigde en niet-bedreigde zone binnen het studiegebied (Geopunt 2018)

- 3) Het potentieel tot kennisvermeerdering is **zeer hoog** op basis van een landschappelijke, historische en archeologische analyse (cf. hfst.3 en 4). Er worden archeologische sporen en/of vondsten verwacht vanaf de vroege middeleeuwen tot de Eerste Wereldoorlog. Bij eerder archeologisch onderzoek in de buurt van het studiegebied werden inderdaad sporen aangetroffen vanaf de vroege middeleeuwen tot de Eerste Wereldoorlog. Het gaat hier dan o.a. om de Memlingsite waar de stadsmestvaalt met vondsten uit de 12de-13de eeuw werd aangesneden. Ook de 'zwarte laag', een ophogingslaag met vooral huishoudelijk afval werd hier aangetroffen. Op de 'Gouden leeuwsite' ten zuiden van het studiegebied werd een gracht aangetroffen die vermoedelijk deel uitmaakt van de pre-stedelijke omwalling uit de 11de eeuw. Uiteraard zijn er ook structuren die verwijzen naar de Eerste Wereldoorlog. Door middel van de analyse van luchtfoto's kon langs de rechterzijde van de Kasteelstraat een goed uitgebouwd loopgravenstelsel met betonnen bunkers in kaart gebracht worden (Stichelbaut 2004). Dit stelsel maakte deel uit van de zogenaamde '*Kuckstellung*'.

Op basis van bovenstaande argumenten worden **proefsleuven in uitgesteld traject** geadviseerd.

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		12 maart 2018
Toon Moeskops	Business Unit Manager		12 maart 2018
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		12 maart 2018

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 LITERAIRE BRONNEN

Bogemans F., Baeteman C., 2006: Kaartblad 20: Veurne-Roeselare. Toelichtingen bij de quartairgeologische kaart van België – Vlaams gewest. Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel.

Centrale Archeologische Inventaris: CAI 2017

De Meulemeester J. 1984: De Vroegste Geschiedenis Van Diksmuide: Met Archeologische Bril Bekeken, Den Dyze 3, 4-9.

De Meulemeester J. 1988. Karolingische castra en stadsontwikkeling: enkele archeo-topografische suggesties. Ontstaan en vroegste geschiedenis van de middeleeuwse steden in de Zuidelijke Nederlanden. Een archeologisch en historisch probleem. Handelingen, 1990.

Dewilde M. 1986: De Topografische Groei Van Diksmuide - Deel 1, Den Dyze 5, 134-147.

Dewilde M. 1993: Stadsarcheologie In Diksmuide (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 16, 61-62.

Dewilde M., Pype P. & Wyffels F. 2004: Het Kasteel Van Diksmuide (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 27, 84.

Forum Eerste Wereldoorlog [Online], <http://www.forumeerstewereldoorlog.nl>

Geopunt Vlaanderen 2017: Basiskaarten (Luchtfoto 2015, Stratenplan) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart>

Geopunt Vlaanderen 2017: Historische kaarten (Ferraris, Atlas van Buurtwegen, Vandermaelen, Popp) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart>

Geopunt Vlaanderen 2017: Bodem kaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, WRB Soil Units, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart>

Inventaris bouwkundige Erfgoed: IBE 2017

Nationaal Geografisch Instituut (NGI): Topografische kaart (1:10.000), [Online], www.ngi.be (geraadpleegd op 11 mei 2017).

Pieters R. 1885: Geschiedenis van Dixmude (naar de beste oorkonden), Dixmude.

Pype P., Bonquet T. & De Gryse J. 2011: Archeologisch Onderzoek Op De Gouden Leeuw-Site (Diksmuide, Prov. West-Vlaanderen), Sijsele.

Pype P., 2017. Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van de Kasteelstraat te Diksmuide (W.-VI.). Abo rapport 399.

Stichelbaut, B. 2003-2004: Belgische militaire luchtfotografie tijdens WOI. Een bijdrage tot de Vlaamse "battlefield archaeology". Licentiaatsverhandeling Archeologie. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Gent: Universiteit Gent.

Stichelbaut, B., Chielens P., 2013. De oorlog vanuit de lucht, 1914-1918: het front in België. Brussel: Mercatorfonds.

Termote J. 2011: De Bedijkingshistoriek Van De IJzer- En De Handzamevallei. In: Zwaenepoel A. & Verhaeghe F. (Red.), *De Broeken Van De IJzer- En Handzamevallei*, 17-31.

Van Ranst E & Sys C., 2000, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent, Gent.

VERHAEGHE J. 2008: Diksmuide ommuurd. De geschiedenis van een middeleeuwse stad vanuit militair-architecturaal standpunt (9de eeuw-15de eeuw), onuitgegeven licentiaatsthesis Katholieke Universiteit Leuven.